

A GYERMEK

A MAGYAR GYERMEKTANULMÁNYI TÁRSASÁG KÖZLÖNYE
AZ ORSZ. GYERMEKVÉDŐ LIGA TÁMOGATÁSÁVAL MEGJELEN-
NIK JULIUS-AUGUSZTUS KIVÉTELEVEL MINDEN HÓ VÉGÉN

DAS KIND

ORGAN DER UNGARI-
SCHEN GESELLSCHAFT
F. KINDERFORSCHUNG

L'ENFANT

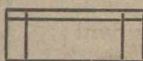
ORGANE DE LA SOCIÉTÉ
HONGROISE □ □ POUR
L'ÉTUDE DE L'ENFANT

TELEKI SÁNDOR GRÓF,
BABARCZI-SCHWARTZER
OTTÓ DR., BÁRCZY IST-
VÁN DR., NÁRAY-SZABÓ
SÁNDOR DR. KÖZREMŰKÖ-
DÉSÉVEL SZERKESZTIK

□ NAGY LASZLÓ □
FELELŐS SZERKESZTŐ

BERKES JÁNOS, GROSZ
GYULA DR., RANSCH-
BURG PÁL DR., PEKAR
KÁROLY DR. SZERKESZTŐ-
BIZOTTSÁGI TAGOK. □

SZERKESZTŐSÉG REDAKTION
BUDAPEST, VIII. ÜLLŐI-ÚT 16/B.

TARTALOM

<i>Székely György dr.</i> A gyermek erkölcsi érzelmeinek eredete... ..	337
<i>Büchler Hugó.</i> A gyermekek érdeklődése ...	350
<i>Szász Irén.</i> Az iskolába lépő gyermek ...	365
<i>Pekár Károly dr.</i> A gondolkodástípusok kísérleti vizsgálatához tanulókon	376
<i>Gróber Vilma.</i> Gyermeink első életkora, E. és G. Scupin... ..	379
<i>Pekár Károly dr.</i> A gyermeki értelem első ébredése, E. Cramaussel. — Agyvelő és erkölcsiség, Fr. Tuczek. (384.) — A londoni községtanács nevelésbizottságának jelentése (385.)	382
<i>Sándor Domokos.</i> Az antwerpeni gyermektanulmányi társaság működése az 1904., 1905. és 1906. években (lapszemle)	386
<i>Martos Ágostné.</i> A francia gyermektanulmányi társaság jelentése (lapszemle) ...	395
Gyermektanulmányi mozgalmak	396
Külföldi szemle	402
<i>Katalin mama.</i> Zsófia kérdez (apróságok)	404
Tollhibák	406
Übersicht der letzten Nummer	407
Résumé du dernier Numéro	413

A szerkesztőség és a M. Gyermektanulmányi Társaság elnökségének címe: *Nagy László alelnök. Budapest, VIII. Üllői-ut 16/B.* Az összes kéziratok és levelek társulati ügyekben ide küldendők.

A kiadóhivatal és a pénztáros címe: *Perényi József dr. tanár, Budapest, VII. Aréna-ut 11a.* A reklamációk, tagsági díjak és előfizetések ide intézendők. Ugyanitt történik a hirdetések fölvétele.

A tagsági díj 4 korona, amelyért A Gyermek című közlöny is jár. Az előfizetés díja egész évre szintén 4 korona. Egyes szám ára 60 fillér.

Kérem tisztelt tagtársaimat, hogy a tagsági díjat a pénztári hivatalhoz sürgősen megküldeni sziveskedjenek.

Budapest, 1909. december hó.

Perényi József dr. pénztáros.

A gyermek erkölcsi érzelmeinek eredete.

Irta: Székely György dr., egy. m. tanár.

Költők és bölcsészek, művészek és tudósok erkölcsi szempontból nagyon különbözőleg, egymástól sokszor homlokegyenest ellenkezőleg itélik meg a gyermeket. A költők és művészek még inkább megegyeznek, mint a bölcsészek, mert ők a gyermekben csak a báj, üdeséget, erkölcsi ártatlanságot látják s úgy festik vagy írják le a gyermeket, mint ennek megtestesülését. Ki ne ismerné Rafael Madonna képein a gyermek Jézusnak, Keresztelő Jánosnak s a többi gyermekeknek képeit, mennyi utolérhetetlen báj, kedvesség ömlik el ezeken, a gyermeki ártatlanságot, szelídséget, gyámoltalan tehetetlenséget, az anya iránt való hűséges szeretetet mennyiféle változatban s mily gyöngéd árnyalatokkal tudta megörökíteni, érzéki képben feltüntetni a festészetnek ez a szinte utolérhetetlen mestere?!

A költők is többnyire ártatlanoknak, jóknak, angyaloknak írják le a gyermeket. Beöthy Zsigmond egyik szép költeményében így éneklé meg a gyermeket:

Midőn még gyermek s gondolatja sincs,
 Mi benne mégis kedves, drága kincs,
 Csak egy mosoly, de ez már *angyalé*,
 Hozzá hasonló földön óh! van-é.
 Az a galambszem, mely reád dereng,
 És a kacaj, melytől kis melle reng,
 A gyenge két kar, amely átölel,
 Mind — mind kedves varázssal bűvöl el.

A bölcsészek között Rousseau is egészen így vélekedett a gyermekről. Szerinte a gyermek természetének, veleszületett hajlamainál fogva feltétlenül jó, a társaság teszi őt rosszá.

Azért a nevelésnek is nem lehet más feladata, minthogy a gyermek természetes kifejlődésének útjából elhárítsa az akadályokat. Ezzel szemben például a 16. század angol bölcsésze, Hobbes, azt tartotta, hogy az ember születésénél fogva rossz, önző, nem olyan, mint a szelid bárány, hanem olyan, mint a ragadozó farkas, ki azt tartja, hogy inkább ő egye meg a többi farkasokat, semhogy azok őt. Azért azt a farkast, melynek önző ösztöne vad és fékezhetetlen, a társaságnak, az államnak kell megfékezni, fegyelmezni kell, hogy valamirevaló ember, a társaságnak hasznos polgára váljék belőle.

Első pillanatra is kitűnik, hogy mind az egyik, mind a másik felfogás ellenkezik a mindennapi tapasztalással és így téves. Bizony a gyermek se nem angyal, se nem ördög, se nem jó, se nem rossz, hanem olyan, mintahogy Shakespeare, a nagy lélekbúvár-költő mondja:

Mint a virágocska zsenge levele,
Mely ölő mérget rejt s balzsamot vele.
Szagold, s gyönyör hat minden ízet ált',
Izleld s szíved verése is megállt.
Két ellenhatalom így táboroz,
Emberbe, mint fűben: a jó és rossz.
S ha jó fölött a rossz túlsúllyal áll:
Az őrlő féreg ott van, a halál.

Azonban bármennyire méltányoljuk is a költőknek nyilatkozatait a gyermek erkölcsi megítéléséről, mégis csak a tudósokhoz kell fordulnunk, a lélekbúvárokhoz és a lélektan tudományához, ha meg akarjuk állapítani, milyen is hát a gyermek valóban?!

Sajnos, hogy a gyermeklélektan újabb irodalmában aránylag kevés anyagot találunk éppen a gyermek erkölcsi életére. Míg terjedelmes, beható és igen becses kutatásaink vannak már a gyermek értelmi életéről: addig a gyermek érzelmi és akarati világára vonatkozó speciális kutatások ma még nem igen találhatók. Az általános lélektanban is az erkölcsi érzés eredetének olyannyira fontos kérdését is inkább a néplélektan és őstörténeti kutatások vagy az állatlélektan segítségével akarnák megoldani s arra a kérdésre, miként bontakozik ki az erkölcsi érzés a gyermek lelkében, mik ennek a fejlődésnek alapjai, tényezői és útjai, nagyon kevés gondot fordítanak. El kell azonban azt is ismernünk, hogy a néplélektani,

ethnológiai, őstörténeti és állatlélektani kutatások ma némi fényt deríthetnek magára a gyermeki lélekre is s ezek a gyermeklélektan szempontjából sokkal fontosabbak, mint az általános lélektan eredményei. Mert itt mindig az a veszély fenyegethet bennünket, hogy a gyermeki lélek jelenségeit észlelve, ezeknek felfogásába, értelmezésébe sokat a magunk fejlettebb lelki világából viszünk bele, éppúgy, mint ahogy némely nyelvészek, kritikusok kiváló költők műveit magyarázva, azokba beleerőszakolják a maguk saját gondolatait, érzelmeit, melyek pedig az illető költő lelkétől egészen távol állottak. Éppen ilyen, részint állatlélektani, részint ethnológiai kutatások alapján állították fel az erkölcsi érzés eredetére nézve a maguk elméletét *Darwin* és *Herbert Spencer*, amelyet a faji evolúció elméletének neveztek el, s mely a gyermeklélektan ezen problémájára, t. i. az erkölcsi érzelmek keletkezésére nézve is alkalmas némi világosságot derítenei.

Az erkölcsi érzés eredetéről általában három elmélet fejlődött ki. Az elsőt nem is lehet igazi elméletnek nevezni, mert ez egyszerűen tagadja az önzetlen szeretetnek vagy az erkölcsi érzésnek lételét s azért nincs is szerinte mit megfejtenie, magyaráznia. Az ember valójában *önző*, egoista. Amit önzetlenségnek nevezünk, valójában csak látszat, semmi más, mint rejtett egoizmus. Ez a XVIII. század materialistáinak, *La Mettrie*-nek, *Bonnet*-nek és társainak a nézete. Amint *Larochefoucauld* mondja, az ember csak azért érintkezik, foglalkozik másokkal, hogy saját magának legyen abból haszna, hogy másokból, mint a méh a virágokból, kiszívja magának a mézet; a társaságnak is csak azért használunk, mert a jó, mit annak teszünk, visszaháramlik reánk is, mint annak tagjaira. Az anya vagy a szüle szeretete gyermekei iránt azon önző számításon alapszik, hogy később a gyermekek vissza fogják nekik fizetni azt majd öregségükben, tehetetlenségükben, amit értők tettek.

A másik elmélet a *Spinoza* és *Hartley* felfogása, amelyet az egyéni evolúció elméletének neveznek. Ez a *Hobbes*-féle felfogásból indul ki, hogy tudniillik a gyermek született egoista, önző és csak később, mikor már értelmi élete kezd kibontakozni, fejlődik ki ugyanebből az önzésből az önzetlenség, illetőleg a *sympathia*. Ez az egoizmust és az altruizmust nem

veszi teljesen heterogén-eknek, hanem ezeket, mint érzelme-
ket igyekszik megmagyarázni, mint amelyek különböző fel-
tételek mellett ugyanazon gyökérből származnak. Ez az el-
mélet, bár tetszetősnek látszik, azon a tévedésen alapszik,
hogy a képzetek társulásának törvényeit egyszerűen átviszi
az érzelmeire is. Egy képzet, mely érintkezési viszonyba jut-
ván egy másikkal, ez utóbbinak keletkezésére alkalmul szol-
gált, maga eltűnhetik, úgy, hogy eme másik képzet közvet-
lenül és egyedül gyakorolhatja hatását. Ennek megfelelőleg
az eredeti önző érzelem vagy annak indoka is feledésbe
mehet s csak az az által felkeltett másik érzés marad meg.
A gyermek kezdetben az anyját azokért az örömeikért, jó-
tételményekért szereti, melyekben általa részesül, később
a *miért* feledésbe mehet s megmarad a szeretet akkor is, mi-
kor már az azt előidéző indítékok, ingerek megszűntek hatni.

Ezen felfogás hívei azután analógiával is akarják bizo-
nyítani felfogásukat. Hivatkoznak az érzelmeik azon általános
fejlődési folyamatára, amikor a kifejlődött érzelemben már
nem ismerhetjük fel azon eredeti érzelmenek sajátosságait,
amely a fejlődésnek alapjául szolgált, mintahogy az állatok
morfológiai fejlődésében is előfordul, hogy a felnőtt állatnak
alakjában már legkevésbé sem ismerhetjük meg az eredeti
embrionális és főtálas életnek az alakjait.

Ezen fejlődésnek példája, mikor az életünket előmoz-
dító, fenntartó természeti javaknak szeretete a pénz szeretete-
tébe megy át és a fösvénység csunya szenvedélyévé lesz. A
nem fösvény ember a pénzt nem önmagáért szereti, hanem
azon az életet fenntartó, védő, oltalmazó javakért, melyeknek
birtokába az embert a kultura mai fokán a pénz juttatja. A
fösvény meg inkább vállalja az életet fenyegető betegséget,
semhogy viselje a gyógyíttatásának költségeit vagy rablók
által megtámadtatván, inkább meghal, de pénztárcáját oda
nem adja.

Azonban ez az analógia is, mint minden hasonlat, erő-
sen sántít. Itt az utóbbi esetben csak az önfentartás ösztöne-
nek fejlődéséről van szó s az önzésből, melynél fogva a vi-
lág javait önmagukért szeretjük, illetőleg életünket, örömeinket,
élvezeteinket szeretjük, mint eszközt és célt, — sohasem vált
egy tőle teljesen független heterogén önzetlenség. Amott pe-
dig nagyobb úrról, nagyobb ellentét áthidalásáról van szó:

arról, hogy az önzésből önzetlenség legyen. Ennek ellentmond a tapasztalás éppúgy, mint a lélektan törvénye. Nagyon jól ismerjük azon tényt a gyakorlati életből, melyet a kissé triviális magyar közmondás igen jellemzően fejezi ki. Azt látjuk, hogy például bizonyos halforma állatkából később béka fejlődik és fejlődhetik, de kutyából sohasem lesz szalonna, az önzésből önzetlenség. Aztán a képzetek kapcsolódásának módjait sem minden esetben vihetjük át az érzelmeinkre. Érzelmeink nemcsak rejtettebb, homályosabb tudatállapotaink, mint képzeleteink, hanem súlyosabbak is. Ha egyszer megtalálták súlypontjukat, nem könnyen változtatják helyzetüket.

Mindezen okoknál fogva a harmadik elmélethez kell csatlakoznunk, amely a Herbert *Spencer* által megállapított úgynevezett *faji evolúció* elmélete, mert egyedül ezt tartjuk alkalmasnak arra, hogy a gyermek erkölcsi érzületére vonatkozó vizsgálatainkban biztos vezérül és irányítóul szolgáljon.

Egyébiránt a Spinoza fentemlített elméletét is csak bizonyos szempontból nevezhetjük individualisnak. Ugyanis már ez is egy eredeti, már meglévő, bár szűkkörű, de bizonyos társaságot tételez fel, melybe a gyermek beleszületik. *Spencer* még nagyobb fontosságot tulajdonít a társaságnak, enélkül elképzelhetetlennek tartja a szimpátiának s vele együtt az egy körbe tartozó összes érzelmeknek a kifejlődését. Mi ezt az elméletet csak irányítóul, vezérfonálul használván, részletebben nem fejtegethetjük, hanem áttérünk a körünkbe tartozó érzelmek ismertetésére.

Az erkölcsi érzésnek alapjául a következő egyszerűbb vagy összetettebb érzelmek szolgálnak: a szimpátia (részvétnek, rokonszenvnek, vonzalomnak, ragaszkodásnak is nevezik némely lelekbúvárok), a hála, szégyenérzet és a jóakarát.

Az idő rövidege miatt mi ez alkalommal csakis a részvét és a rokonszenv első nyilvánulásaival foglalkozhatunk.

a) A részvéten (szimpátián) értjük az együttörülést és együttbúsulást, az együttfélést, együtttrémülést stb., azaz azt a tudatállapotot, amikor bizonyos érzelmek, melyeknek kifejező jeleit, a mozgásokat másoknál látjuk, ránk is elragadnak, anélkül, hogy tudnánk mindig az okot, mely az eredeti érzelmet az illetőknél felkeltette, mintahogy az egyik húr

megrezegetti a másikat, vagy mikor valamely betegség átragad egy másik emberre is.

Már ebből a meghatározásból is következik, hogy a szimpátia az emberek együttélését, egymással való érintkezését tételezi fel, bizonyos társaságot, vagy legalább két egyének bizonyos ideig való együttlétét, mintahogy az anya és gyermek hosszabb ideig is együtt van, melyről különben már maga a természeti ösztön is gondoskodott, úgy hogy az izolált, teljesen magára hagyatott egyén csak fikció s már az állatok magasabbrendű fajtáinál is ki van zárva, amennyiben a szaporodás mindig két egyének az érintkezését, együttlétét tételezi fel.

Ugyancsak e meghatározásból következik az is, hogy a szimpátia egy eredetibb ösztönt, az utánzás ösztönét tételezi fel, annyira, hogy némely lélekbúvárok az utánzást is a szimpátia fogalma alá foglalják s e fogalomnak körét kibővítik. Helyesebb azonban, ha Ribotval inkább úgy fogjuk fel e két fogalomnak a viszonyát, mint amelyek egymásba nyúlnak, illetőleg keresztezik egymást. Azért *Ribot* az együttmozgást vagy együttcselekvést a szimpátia primitív formájának tekinti s ezt *synergeiának*, *együttmozgásnak* nevezi. Így a gyermek is korán hajlamot mutat arra, hogy anyjával együtt ásítson, mosolyogjon, nevéssen vagy sírjon anélkül, hogy ekkor még képes volna egyúttal azon örömben, fájdalomban is résztvenni, melynek az illető mozgások a jelei.

*

Ezen eredeti, primitív formájában a szimpátia nem ösztön, hanem a szerves anyagnak egyik eredeti tulajdonsága. Mintahogy *Hering* beszél organikus emlékezetéről vagy általában beszélünk organikus érzékenységről, éppoly értelemben beszélhetünk organikus szimpátiáról is, amely receptivitásból és utánzási mozgásokból alakul ki s mint ilyen, velünk született.

Ezen eredeti formájában a szimpátia nagyon csekély mértékben tudatos, hanem egészen reflexszerű vagy automatikus. Tisztán abból a tendenciából áll, hogy testünknek olyan tartást, olyan mozgást vagy állapotot adjunk, amilyent egy más embernek testén vettünk észre.

A szimpátiának ez a primitív faja a gyermeknél az után-

zási ösztönnel egyidejűleg lép fel, vagy amint a saját gyermekeimen észlelhettem, csak kevéssel azután, tehát *Darwinnal együtt annak fellépését az ötödik hónapra tehetjük.*

2. A tulajdonképpeni szimpátiát vagy együttérzést a fentebb meghatározott értelemben már a nagyobb tudatosság jellemzi. A csoportban élők együtt félnek, ijednek meg, együtt örülnek és búsulnak és aztán együtt futnak, táncolnak, énekelnek stb. Ha bepillantathatnánk ekkor ezeknek a lelkébe, ugyanazon érzelmi állapotot látnánk különböző emberek tudatában tükröződve.

«A félelem érzelme az emberek futó mozdulataiban nyilvánul, amelyeket bizonyos hangok, felkiáltások előznek meg vagy kísérnek. Egy csoportnak tagjai, ha egy a távolban feltűnő tárgy vagy az attól származó zaj által megijesztetnek, egyidejűleg mindnyájan ugyanazon mozdulatokat végzik és ugyanazon hangokat hallatják, melyek a félelemhez fűződnek és együtt észlelik, látják és hallják a futó mozdulatokat és ijedt hangokat s lelkökben a félelem érzelme is megelevenül, mely ama nyilvánulásokat keltette. E folyamatoknak gyakori ismétlődése folytán elodázhatatlanul asszociáció keletkezik a félelem érzése és a félelmet jelentő külső jelek, mozdulatok és kiáltások másoknál való észlelése között, az illető hangokat és mozdulatokat többé nem észlelheti anélkül, hogy az illető érzelem is fel ne támadjon. Innen keletkezik azután az, hogy amit a félelem nyelvének nevezünk, csoportban élő fajoknál annak az eszközévé válik, hogy félelmet keltsen olyan egyéneknél is, akik éppen azon pillanatban nem észlelik a félelmet keltő tárgyat.» (Spencer Herbert.)

Sokan, mint *Noiré*, így magyarázzák a nyelvnek kifejlődését s ez az ú. n. interjectionális elmélet, az onoma topoétikus, hangutánzó elmélettel szemben. Hogy t. i. azon emberek, kik ugyanazon mozgást együtt egyszerre végzik, hangokat adnak s ezek azon mozgásoknak tipikus neveivé lesznek, melyeket mindnyájan így értenek, mert ők is ugyanazon mozgást végezve, ugyanazon hangokat adták ki.

A szimpátiának ezen állapotához azonban még nem járul szükségszerűleg, — mint némelyek gondolják, — a rokonszenvenek vagy a még magasabb szeretetnek köteléke, az csak előkészíthet erre, illetőleg alapul szolgálhat arra,

hogy ez utóbbi, azaz a rokonszenv kifejlődhessék. *Lélektani tévedés, ha azt hisszük, hogy a közönséges szimpátia elégséges arra, hogy az egoizmusból az altruizmushoz átvezessen.*

Maga a szimpátia előfordulhat magában is, anélkül, hogy a rokonszenvnek bármily parányi része is ahoz csatlakoznék, viszont megfordítva már nem áll a viszony, mert rokonszenv szimpátia nélkül soha elő nem fordulhat, mert a szimpátia a rokonszenvnek, a vonzalomnak már lényeges alkotórésze.

Példák bizonyítják, hogy a szimpátia magában is megállhat, sőt vannak esetek, mikor a szimpátia nemhogy felidézne a rokonszenvet, sőt azt kizárni törekszik. Lubbock szerint a méhek, amelyek pedig szociális közösségben élnek, egymás iránt közönyösek, míg a hangyák megsebzett társaikat támogatják és ismét talpraállítják. Ismeretes, hogy csoportban élő állatok is sebzett társaikat hátrahagyják vagy megölik, nehogy az ellenséget, az üldözőket nyomra vezessék. Sőt emberek is akadnak, kik ha valakit szenvedni látnak, sietve hagyják ott e látványt, hogy elfojtsák azt a fájdalmat, amelyet a szimpátia keltett fel lelkükben. Ez egészen ellenszenvvé fokozódhatik, aminek tipikus példáját nyújtja az Evangyéliomnak gazdag embere.

Úgy áll tehát a dolog, hogy az érzelmek külső mozgásokban, jelekben tükröződván, ezeknek utánzása, együtt-tevése eleinte mechanikusan megy végbe. A jelek, mozgások ismételt véghezvitele csakhamar felkelti a lélekben azokat az érzelmeket is, melyeknek az illető mozgások kifejező jelei. Ez különösen a gyermekekben és a fejletlen tudattal bíró egyénekben könnyen megy végbe, mivel a lélek érzelmi táplálékra is vágyik s az így keletkező érzelemnek nem állják útját már meglévő érzelmek. Innen van az is, hogy a vad, míveletlen népeknek megtérítése erőszakkal is sikerül, holott tudjuk, hogy a magunk érzelmét nem erőszakolhatjuk másokra, vallásos érzést nem csepegtethetünk senkinek a lelkébe. A vad emberek kezdetben érzés nélkül vesznek részt a vallásos szertartásokban, mozdulatokban, kézkulcsolásban, melyek a vallásos érzelmek kifejező jelei; később az érzés is követi a mozdulatokat, illetőleg felébred általok.

Nem tartozik ugyan szorosán tárgyunkhoz, de mert az akaratnak az érzelmekre gyakorolt hatását mutatja Arany

Jánosnak megjegyzése Rozgonyi Piroskáról; kit erővel adtak Tar Lőrinchez feleségül; de jellemző az érzelmek keletkezésére, azért idézem:

Addig erőltette a mosolyt arcára,
Szívébe is olykor lehatott sugára.

A szimpátia ezen fokán nem beszélhetünk gyermekek önkényes akaratáról, az erőltetésről, mert bizony náluk még minden tudatállapot impulzive vagy ösztönszerűleg megy végbe.

A szimpátia fejlődésének legmagasabb fokát akkor éri el, amikor tudatosabbá válik, azaz, amikor ahoz képzetek, gondolatok fűződnek. Az érzelmeknek és cselekvéseknek a közössége itt már a képzeteknek és gondolatoknak közösségén alapszik s ez adja a szimpátiának intellektuális formáját. Különösen szükséges, hogy értsük azt, hogy a kifejező mozgások mit jelentenek, miféle érzelmekre utalnak: ez az intellektuális szimpátia kifejlődhetésének egyik feltétele. Ha az egyén fejlődése primitív fokon marad, nem veszi észre, hogy mikor más lényt szenvedni lát, az fájdalmat érez. A vad népek is csodálkozással, de a szimpátia legkisebb jele nélkül nézik, hogy társuk betegen és mozdulni képtelenül fekszik. Nem értik, hogy az, amit látnak, a szenvedésnek a jele s azért nem is keletkezhetik lelkükben a részvétnek az a faja sem, melyet a magyar szájalomnak nevez. Ellenben Felmérynek 2³/₄ éves fia idősebb leánytestvére betegágyához ment s részvéte jeleül kezét megcsókolta annak a mondásnak a kíséretében: «Makit beteg!»

Másik feltétele az intellektuális szimpátia kifejlődhetésének az, hogy ismerjük ne csak a kifejező jelt, hanem azt az érzelmet is a saját közvetlen tapasztalásunk folytán, amelyet az kifejez. Ha a gyermek nem tanulná meg azt korán, mi az öröm, mi a fájdalom, nem tudna velünk együtt örülni és együtt búsulni. A fájdalmat, a bánatot, a szenvedést csak később ismeri meg a legtöbb ember s nem mondhatja magáról, mint Tompa:

Mint gyöngye hajtás a nyárnak hevét,
A szenvedést korán megismerém.

Azért a gyermekben könnyebben és gyakrabban lép fel az együttörülés szimpátikus érzelme, egészen ellentétben a felnőttel, kiből meg a szájalom érzése könnyebb és gyako-

ribb, mint az együttörülés. Ezt némelyek, mint *Höffding* is úgy magyarázzák, hogy az öröm annak a jele a felnőttben, hogy az illetőnek jól van dolga, nem szorult másra, nincs szüksége ránk sem s ez nem ingerli úgy aktivitásunkat, mint a fájdalom, amely hiányra mutat és amelyen esetleg nekünk nézőknek is módunkban lehet segítenünk. A félelmet, haragot, iszonyt, örömet, bánatot korán megismeri illetőleg átélheti a gyermek, de tudjuk, hogy például a szerelem érzelme csak a serdülő korban jelentkezik s azért ezen érzelme s ennek válfajai iránt kell, hogy teljes közönyt mutasson. Az erkölcsi és esztétikai érzelmek csak a későbbi fejlődésnek a termékei, hiába követelnénk hát a gyermektől, hogy erkölcsi bánatunkban, felháborodásunkban, esztétikai érzelmeinkben osztozzék, mikor azokról még halvány fogalma sem lehet.

A részvét ösztönszerűleg legkönnyebben ott lép fel, hol az illetők között korra, fajra, kinézésre, életkörülményekre nézve nagy a hasonlóság vagy megegyezés. A gyermek legkönnyebben rokonszenvez a hozzá hasonló gyermekkel, kevésbé a felnőttekkel és állatokkal, legkevésbé az élettelen tárgyakkal. A különböző nyelv, különböző testszin, különböző hit és társadalmi állás sokáig útját állották és útját állják még ma is a szimpátia terjedésének.

b) A rokonszenv. A rokonszenv (vonzalom, ragaszkodás) érzelme már azon a határon áll, mely az önző érzelmeket az altruisztikus érzelmektől elválasztja s azért átmenetül is szolgál e két fajta érzelmek között. A gyermek tudatában való fellépésének időpontját egész határozottsággal bajos megállapítanunk. *Darwin*, ez az éles gyermekfigyelő, majd úgy nyilatkozik, hogy ennek legjellemzőbb kifejező jele a mosolygás lévén, már a két hónapos gyermekben fellép, majd a kilencedik hónapra teszi, míg *Pérez* szerint ez a tizenkettedik hónapban jelentkezik. Mi ez utóbbit tartjuk a saját gyér megfigyeléseinkkel összegeyzetethetőbbnek.

A *rokonszenvnek* kifejező mozgásai a mosolygás, aztán a nevetés, az érintéshez való vonzódás, melynél fogva az a tapintás érzékére, a könymirigyekre, s az anyánál az emlőmirigyekre van hatással. Ez utóbbiaknál a több tejkiválasztásban is nyilvánul. Lélektani szempontból mind a gyermek, mind az állatok rokonszenvének eredetét arra a viszonyra kell visz-

szervezetünk, amelybe a gyermek szülőjével, táplálójával, azaz anyjával kerül. Az élettan elég kézzelfoghatólag mutatja, hogy az anya énjéből lesz a «nem én», vagyis a gyermek énje, de a különválást egy olyan állapot előzi meg, amelyben ez a két én egyetlen egy életegészet vagy egyetlen organizmust alkot. Később is, mikor a szülés folytán a két szervezetnek különválása megtörtént, a gyermek nem válik el anyjától. Az anya tovább hordja, ápolja, táplálja gyermekét. A gyermekre nézve az élet feltételeinek, a tápláléknak, a melegnek, az oltalomnak a forrása még mindig az *anya*. Mennél tovább tart az anya és a gyermek között ez a benső viszony, annál több ideje és alkalma van a keletkezett *rokonszenvnek* növekedni és fejlődni. Az anyának minden egyes adománya s a gyermeknek az anya által okozott minden egyes öröme erősíti és növeli azt. Helyesen jegyzi meg Felméry, hogy legtisztább érzelmeink sem elvontságokból élnek, hanem önző vagy kellemes kielégülésből s eme természetes tápszerek nélkül kipusztulnak vagy elcsenevészednek. (A neveléstudomány kézikönyve 533. l.) A gyermek lelkében kifejlődik az anyja iránt való rokonszeny azokért az örömekért, melyeket neki naponként szerez s kedvézeteinek kiapadhatatlan forrásává válik. Azután a lélektanban nagyon fontos azon körülmény, *hogy az embernek azon időszaka, melyben a gyermek az anyjához kötve van, annak védőszárnyaira szorul, — sokkal hosszabb, mint az újszülött állatoknál, azért önállóságra, az életfeltételeinek önmaga által való megszerzésére csak később lesz képes. A nagyobb idő alatt aztán a rokonszeny is erősödik s fejlődésére aztán a fellépő képzetek lesznek elhatározó befolyással. A képzetek társulásának hatásán alapuló úgynevezett érzelmi eltolódás, melyről fentebb volt szó, itt már bekövetkezhetik. Azaz amíg a gyermek kezdetben anyját a vett jótéteményekért szereti, az eredeti «miért» feledésbe mehet, megszokás folytán a gyermek rokonszenve akkor is megmarad, amikor már oly nagy mértékben nem szorult az anyai oltalomra. Ekkor már rokonszenve szeretetté, önzetlen szeretetté, altruisztikus érzelemmé vált. Szóval a rokonszeny, melynek éltetője, szülője, fentartója az anya, — az az érzelem, mely a gyermek tudatának az önző érzelmek dudvájától borított mezejét felszántja s azt alkalmassá teszi arra, hogy az önzetlen érzelmek magvai*

abban gyökeret verhessenek s további ápolás, gondozás mellett a legtisztább erkölcsiség áldásos és gyümölcsös fájává növekedjenek.

Ebből két dolog önkényt következik. Először is bűnt követ el a természet és a társadalom ellen az az anya, ki gyermekét megszülvé, annak érdeke ellen dajkaságba adja. Önmagát tudatlanul és könnyelműen megfosztja a legtisztább, legeszményibb örömöktől, a gyermekét megfosztja azon rokonszenv kifejlődésének feltételeitől és lehetőségétől, mely minden erkölcsi fejlődésnek, minden szociális érzésnek alapját és forrását képezi. Ezek az anyák feledik, hogy a vér még nem teszi a szülét, csak jogot ad arra, *hogy az édes anya, a szülő nevét megérdemeljük azáltal, hogy gyermekünket az erkölcsi életre fel is neveljük.*

Másodszor kitűnik a mondottakból, hogy az igazi nevelésnek a bölcsővel, a csecsemőkorral kell kezdődnie s az itt, az e korban elmulasztottakat ki nem pótolhatja a későbbi szülei, tanítói, nevelői gondnak, áldozatoknak, törekvéseknek, működéseknek egy egész oceánja sem.

Mélyen tisztelt hallgatóság! A rokonszenv érzésével az erkölcsiségnek még csak a küszöbéig jutottunk. Időnk nem engedi, hogy a valódi erkölcsi érzelmek kifejlődését is szemügyre vegyük, minők: a szeretet vagy jóakarát, a tisztelet, szánsalom érzelmei stb. Egy egész légiója tárul még itt fel az érzelmeknek. Az eddig vázlatosan, nagy vonásokban bemutatott részvét, rokonszenv és a szeretet között az a főkülönbség, hogy amazok inkább passzív érzelmek, hajlamokon alapulnak, majd örökké erősödve, a képzetek által megvilágosodhatnak, bizonyos kifejező mozgásokban nyitvánulnak, de cselekvésekhez nem föltétlenül és nem szükségszerűleg vezetnek. A szeretet pedig aktív érzelem, erkölcsi cselekedeteinknek forrása.

Ezeknek részletes elemzését talán egy más alkalomra hagyva, röviden foglaljuk össze, hogy az eddig megállapított lélektani tények miféle nevelési szabályokra utalnak bennünket.

1. A részvét és rokonszenv érzelmeit úgy ébreszthetjük fel a gyermek tudatában, ha minél többet foglalkozunk velük. Ezek az öröm érzelmével kapcsolatosak lévén, különösen ezt kell benne minél többször felkelteni, míg a leverő

érzelmeket, minők a félelem, harag, fájdalom, amennyire lehet, tőlük távortartani.

2. Közeledjünk a gyermekhez mindig derült, mosolygós ábrázattal.

3. Hozzuk össze a gyermeket a játék révén a hozzá hasonló vagy velük lehetőleg egykorú gyermekekkel.

4. Lassankint tágítsuk érintkezéseinek a körét és tanítsuk megérteni, felfogni a szenvedésnek a kifejező jeleit és később tanuljon meg maga is szenvedni.

5. Fejlesszük képzeletét, hogy mások lelki világába bele tudják magukat képzelni. *A gyermekeknek sokszor ijesztő érdességük, érzéketlenségük nem rossz szívre vall*, hanem onnan származik, hogy a felnőttek lelki világába nem tudják magukat beleképzelni, mert maguk még olyasmit sohasem éltek át. Ezért kinozzák az állatokat is.

6. Azonban lehetőleg csak a felemelő érzelmeket kószoltassuk meg a gyermekkel vagy olyanokat, melyeket már megérthetnek, melyekre nézve már a szervezet nyújt támpontokat. A gyermeknek a rosszat, a bűnt szemléltetni maga is bűn. A gyermeki lélek olyan, mint a viasz, nincs még ellenálló vagy gátló ereje, ezzel szemben receptív vagy szuggesztív képessége igen nagy. Arany Jánosnak igaza van, mikor mondja «A hegedű» című költeményében: «A rossznak a nézése is ront!» Azért helytelen felfogás az, mikor némely szülő abból indul ki, hogy hadd lássa a gyermek az életet, mindenféle helyekre, vendéglőkbe, kávéházakba magukkal hordják a gyermekeiket.

Befejezésül térjünk vissza az elmélethez, vagy adjunk feleletet arra a kérdésre a mondottak alapján, vajjon rossz vagy jó-e hát a gyermek, angyal-e vagy ördög?

A gyermek se nem jó, se nem rossz, fejlődés közben válik egyikké vagy másikká. Azaz veleszületett egoizmusról éppoly kevésbé beszélhetünk, mint veleszületett altruizmusról. A gyermek kezdetben nem tudja azt, mi az az *ego*: az *én*, tudjuk, hogy első személyben csak két éves korában beszél és így nincs fogalma az *Alter*-ről sem. Sok tapasztalat és hosszas fejlődés kell ahhoz, hogy a gyermek megalakossa az *én* képzetét, a maga alanyának a képzetét, illetőleg belső világának képzetét a külső világnak, a tárgynak képzetével együtt vagy szemben. Ezen annál kevésbbé csodál-

kozhatunk, mikor még felnőtt, de míveletlen emberek is csak egy világot ismernek, az alanyt és a tárgyat válthatatlan egységben fogják fel.

Éppígy a gyermek nem ismeri kezdetben az önző érzelmeket, p. a félelmet, szégyent, de nem ismeri az önzetlen érzelmeket sem, a rokonszenvet, a hajlamot, szeretetet, hálát stb., de úgy az egyiknek, mint a másiknak a csiráját magával hozza a világra. Amaz önfentartási ösztön, ez a fajfentartási ösztön lesz. Amaz az egyéneket egymástól távol tartja, elszigeteli; emez egymáshoz vonzza, egymással összekapcsolja: az a taszító, ez a vonzó erő. Amint az eredeti ködtömegben lassanként vált el a fény a sötétségtől, de ebből természeti világrendszerünk nem fejlődhetett volna, ha a taszító erő lett volna az egyedül uralkodó, éppoly kevéssé keletkezhetett volna a humanitásnak, az emberszeretnek a világa, ha csak az önfentertásnak elszigetelő ösztöne egyedül uralkodik az emberi természetben. Szóval a lélektan mai állapota is igazolja a nagy britt költőnek, Shakespeare-nek a lángész sugalta azon mondását, hogy az ember olyan, mint a gyermek, mindkettő olyan, mint a virág, ölü méreg és balzsam együttvéve.

*Jó és rossz így táboroz emberbe, mint fűbe,
S ha jó fölött a rossz túlsúllyal áll,
Az örlő féreg ott van, a halál.*

A gyermekek érdeklődése.

Irtá: **Büchler Hugó**, tanító Nagybecskereken.

A nevelés és oktatás feladata: a gyermekre erkölcsileg és szellemileg olyan módon hatni, hogy a behatás eredménye lehetőleg megfeleljen az oktató és nevelő eszményének. Irányítani kell tehát a gyermek érdeklődését oly módon, amint mi szeretnők, hogy az mozogjon. De ha ismerjük a gyermek érdeklődését, az iskolai tárgyak, a házi foglalkozások, a pályák, a játékok iránt, akkor könnyebben fogjuk tudni, hogy pedagógiai eszközeinkből melyeket válogassuk ki és alkalmazzuk minden egyes esetben.

Igy a gyermekek érdeklődésének ismerete sok hasznos útbaigazítást ad a tanítónak. A Gyermektanulmányi Társaság adatgyűjtő osztálya megállapította azon kérdéseket, melyek alapján a gyermekek érdeklődésére tartozó vizsgálatok végezhetők. E kérdések: Mely tantárgyat szereted legjobban és miért? Mely tárgyat szereted legkevésbé és miért? Kihez szeretnél hasonlítani? Mi szeretnél lenni? Mivel szeretsz otthon legjobban foglalkozni? Mivel foglalkozol otthon legkevésbé szívesen?

A nagybecskereki állami elemi iskolák I—IV. osztályai-ban mindkét nembeli tanulók között ezen kérdésekre gyűjtött adatokból a következők érdemelnek említést:

A kikérdezett tanulók száma 435.

1. *Mely tárgyat szereted legjobban?* A gyűjtött adatokból kitűnik, hogy az olvasást általában és osztályonként is legjobban szeretik a gyermekek. Ez alól kivétel csakis a II. vegyes osztály, ahol az olvasást 23%, az írást pedig 30% szereti, ami annál feltűnőbb, mert a többi osztályokban az írás szeretete jó messze mögötte marad az olvasásénak. Minél magasabb osztályba megyünk, annál kisebb százalékot látunk az írás szeretetéről, vagyis: annál kevesebb tanulónak a kedves tárgya az írás. Ezt tudva, arra kellene törekednünk, hogy az írást tanítványainkkal jobban megkedveltessük és pedig nem csupán a szépírást, hanem a helyesírást is. Hisz a felsőbb osztályokban ez utóbbi az oka a csökkenő százaléknak.

Az olvasás után átlag a *számolás* szerepel második helyen a kedvelt tárgyak között. Míg azonban az olvasás százaléka osztályonként 23—55% közt ingadozik, addig a számolásé 7—26% között van; tehát a legkedvezőbb esetben is az olvasás legmagasabb százalékanak csak a *felét* éri el. Vagyis: számolni már nem olyan nagyon szeretnek a gyermekek, mert az hasonlíthatatlanul nagyobb szellemi munka, mint az olvasás. Legkedvezőbb az eredmény a IV. b) fiúosztályban, ahol 57 közül 15 szereti legjobban a számtant, tehát 26% és legkedvezőtlenebb a II. b) fiúosztályban, ahol 42 közül csakis 3 (7%).

A két említett tárgy után átlagosan harmadik helyen áll a rajzolás 12%-kal. Ez azonban csak látszólagos. E nagy átlagot két osztály teszi ki: a III. b) és a IV. b) fiúosztályok,

amelyekben a tanulók 23, ill. 28⁰/₀-a legjobban a rajzot szereti. A többi osztályokban a rajz alig szerepel néhány százalékkal, sőt a IV. leányosztályban egyáltalában nem, ami talán kis hiba is, másrészt pedig csodálni való, hisz a leányoknak esztétikai érzéke jobban van kifejlődve, mint a fiúké.

Negyedik helyen áll átlagban az írás 9⁰/₀-kal. Ezen 9⁰/₀-ot az említett II. vegyes osztály segíti csinálni, amelyben az írás 30⁰/₀-kal szerepel, utána a II. b) fiúosztály 16⁰/₀-kal, az I. vegyes osztály 15⁰/₀-kal, a többiek nagyon messze állnak: minél magasabb osztályban, annál messzebb. A legérdekesebb egy II. vegyes osztály, ahol egyetlen egy sem szereti legjobban, de egyetlen egy sem legkevésbé az írást. Nagyon közönyösek iránta.

Ezek után már csak a földrajzot vehetjük számba, mely sajnos, csak 8⁰/₀-kal szerepel. Ebből a IV. a) és a IV. leányosztálynak jut 13—13⁰/₀, a többieknek vajmi kevés. Az bizonyos, hogy a földrajz olyan tárgy, mely iránt kiváló szeretetet ébreszteni nehéz és ha egyesek különösen érdeklődnek iránta, az a tanító mesterséges érdekkeltésénél jobban a tanulónak azon hajlamából magyarázható, hogy szeretnek utazásokat, felfedezéseket olvasgatni. — Legszeretettebb a földrajznak nem-szeretése a III. a) fiúosztályban, ahol 36 közül csak 1 szereti, ellenben 8 (22⁰/₀) nem szereti.

A számottevő tantárgyakhoz tartozik még a nyelvtan. Ezt 396 tanuló közül (a 435-ből leszámítva az I. osztály 39 tanulóját) csak *kilenc* szereti, ami összesen 2¹/₄⁰/₀-ot tesz ki; ellenben nem szereti 21⁰/₀. Ez érdekes és megfontolandó tanulság. Ennél csattanósabban semmiféle tanulmány, cikkezés, szakelődés, vita nem bizonyíthatná, mennyire kínzó tárgy a nyelvtan. Vajjon ha a tanítókat kérdeznők meg: Szeretik-e ők a nyelvtant, nem tudom, adnának-e ki ők 2¹/₄⁰/₀-ot; ellenben a II. táblázatban talán 40—50⁰/₀-ot is.

„A beszélgetéseket,“ úgymond több III. b) osztályú fiú, „legjobban szeretem, mert akkor jól tanulok meg magyarul.“ Ime, legyen a „nyelvtan“: beszélgetés, tehát ne gyötörjük a gyermekeket szabályokkal, száraz elemzésekkel és nyelvtani írásbeliakkal. Feltűnő, hogy úgy az I., mint a II. osztályok a beszéd- és értelemgyakorlatokról mélységesen hallgatnak. Nincs egyetlen gyermek sem, aki ezt szeretné. Még mindig a tanító gondolatait kénytelen a gyermek megtanulni

és nem a magáét! Még mindig a tanító beszél és nem a tanuló! Még mindig ráerőszakoljuk saját gondolkifejezéseinket a tanuló zsenge értelmére!

Még egy észrevétel. A hittan szeretete nem nagyon látszik meg. Három osztály van, amelyekben egyáltalában nem szeretik a hittant, a legkedvezőbb számot adja a IV. leányosztály 16⁰/₀-kal (lásd a megokolásokat!), a többi csak 2–3 tanulót tud felmutatni. Az elemi iskolai hittantanítás nagyon magas a gyermeknek; elvont fogalmakról tanul, amelyeket megérteni még nem képes; a szív, az érzelem csak kevés szerepet játszik a vallás tanításában. A kimutatott 7 leány többsége is csak azért szereti a hittant, mert a tisztelendő úr jó, képeket ad stb., tehát nem a tárgy iránt való szeretetből.

2. *Melyik tárgyat szereted legkevésbé?* Itt első helyen áll a *nyelvtan*, melyet a tanulók 21⁰/₀-a minősít legkellemetlenebb tantárgyuknak. Ezen átlag világosan mutatja, amit az előbbi pontban említettem, hogy a nyelvten nem az elemi iskolába való. Ott, ahol «beszélgetésről» van szó, kis százalékot kapunk (5¹/₂⁰/₀), ellenben, ha tisztán nyelvtant kérdezzük, 14–55⁰/₀-ot kapunk! A IV. a) fiúosztály a legnagyobb nyelvten-ellenes, itt 64 tanuló közül 35 szereti a nyelvtant legkevésbé, ellenben a helyesírást csak 5. A II. vegyes osztály 39⁰/₀-ot, a II. b) fiúosztály 26¹/₂⁰/₀-ot, a II. c) vegyes osztály 18⁰/₀-ot, a IV. b) fiúosztály 14⁰/₀-ot mutat ki. Csak a IV. leányosztály mutat kis ellenszenvet a nyelvten iránt. A III. a) fiúosztály adatai nem megbízhatók, mert a legtöbb tanuló nem adott határozott feleletet.

A nyelvten után száraz nehéz, tehát kellemetlen tárgy a *földrajz*, ezt az összességnek 17⁰/₀-a nem szereti. A IV. b) fiúosztályban 57 közül 25-nek legkevésbé kedvelt tárgya a földrajz, ezen 44⁰/₀ a többi osztályokéit messze felülmúlja. Még a határozottan földrajz-ellenes III. a) fiúosztály is csak a felét, 22⁰/₀-ot mutatja fel. A többi osztályokban kisebb az átlag. A nagy ellenszenvnek a szemléltető eszközök hiányossága az oka, másodsorban a rossz könyv, mely cseppet sem alkalmas arra, hogy a tanuló kedvet kapjon annak tanulására, — ha ugyan könyvből kell tanulni a földrajzot. Természetes, hogy a módszer is hozzájárulhat, hogy a tárgyat tanítványai ne szeressék meg.

Az *olvasás* átlag kevés tanulóknak ellenszenves, rendszeren olyanoknak, kik igen nehezen olvasnak és akiknek vérmérséklete olyan nyugtalan, hogy nem képesek az olvasást figyelni és így nem szeretnek maguk sem olvasni. — Dacára ennek az I. vegyes osztály 39 tanulója közül 8 (20⁰/₀) mondta az olvasást legkevésbé kedvelt tantárgyának, holott osztálya a fonomimika szerint tanul olvasni; már pedig a fonomimika nem kínoz, gyötör! Igaz, hogy viszont éppen 50⁰/₀-nak kedvelt tárgya az olvasás. Vannak osztályok, ahol az olvasás egyáltalában nem ellenszenves tárgy.

A *hittannal* sajtáságosan vagyunk. Azt már láttuk, hogy valami sokan nem szeretik, viszont a táblázat kimutatja, hogy a III. b) fiúosztály 73 tanulója közül 10, tehát 14⁰/₀ egyáltalában nem szereti a vallástant. Ez a jelenség gondolkodóba ejt: hát a vallástalanság, a hitetlenség már annyira terjedt, hogy megmételyezi a kis gyermekeket? Avagy a tárgy elvontsága okozza ez ellenszenvet?

3. *Megokolások.* Az érdeklődések iránt tett kérdésekben legérdekesebbek, legtanulságosabbak a megokolások. Ezek élénk világot vetnek a tanuló egyéniségére és egyszersmind útbaigazítást adnak a tanítónak arra nézve, hogyan kelljen eljárnia egy-egy tárgy kezelésében, egy-egy tanulója bánásmódjában, ha azt akarja, hogy tanulója ezt vagy azt a tárgyat jobban megkedvelje, vagy szeretetében megtartsa.

Természetes, hogy a legtöbb megokolás nagyon sablonos, de egyszersmind azok a legőszintébbek. Így ezt vagy amazt a tárgyat szereti a legnagyobb rész, mert: az könnyű, mert azt legjobban tudja, az hasznos, abból tanulhatnak, mert szereti, kedve van hozzá, tetszik neki, az szép, érdekes, jó, hogy tudja stb. Nem szereti pedig, mert: az nehéz, nem tudja, nem jól tudja, nem fér a fejébe (nyelvtan! IV. oszt. leány), nem szereti, nincs kedve hozzá, az rossz, unalmas stb. Különbözőbb megokolások is találhatók elég számmal. Így: Az olvasást több tanuló azért szereti, mert sok mese van az olvasókönyvben, másoknak a versek tetszenek. Egy II. osztályos fiú csak azért szereti a magyar olvasást, mert szerbül, németül már tud, szeretne magyarul is tudni. Viszont, akik nem szeretik az olvasást, azért nem szeretik, mert vagy nem tudnak jól, vagy mert akkor vigyázni kell és «én jobb szeretek beszélgetni, mint a könyvbe figyelni.» Egy másik

meg éppenséggel *únja* az olvasást (III. oszt. fiú); ez kitünő olvasó a többiekhez képest, aki az olvasókönyvét szinte könyv nélkül tudja már, azért *únja*. Ismét egy másik egyáltalában *nem akarja* az olvasást.

A számolást a hasznossági szempontból fogják fel a legtöbben, akik szeretik: mert nélküle nem boldogul még az utcaseprő sem, mondja egy III. osztályú fiú. Hogy ne csaljanak meg a boltban, indokolja egy I. osztályos. Hogy tudjak visszaadni nagy pénzből is, vélekedik egy II. osztályos leányka. Egy III. oszt. fiú azért szeret számolni, mert akkor sok pénzről van szó, egy másik pedig azért, mert akkor írnak.

A hittant, mint említettem, nem magáért a tárgyért szeretik, hanem: mert a tisztelendő úr mesél, mert sok képet kapok, mert a tisztelendő úr jó. Csak egyetlen egy leány volt, ki azt mondta: szeretem a jó Istent.

Érdekes volna külön megfigyeléseket végezni arról, milyen viszonyban áll a gyermek a valláshoz?

Az énekről egy leány azt mondta, hogy azért szereti, mert jó a hangja, a másik nem szereti, mert rekedt lesz tőle; egy III. o. fiú azért nem szereti az éneket, mert akkor mindig «orra elé» tesz a harmoniumot, egy másiknak az éneklés kiállhatatlan, egy harmadikat éneklés alatt csúfolnak, egy negyediket meg éppen rúgnak.

A földrajzot egy III. osztályú fiú azért nem szereti, mert «nincsen könyve hozzá.» Úgy látszik, ez szeret magolni és amit könyvből nem tanulhat, azt nem is tudja.

Az írásról egy leány azt mondja, hogy nem szereti, mert packát csinál, egy fiúnak pedig «keze fáj tőle.» Viszont egy II. osztályú fiúcska azért szereti, «hogy ne csináljon már annyi hibát az irkában.» Tréfás feleletet adott egy IV. osztályos jó tanuló, midőn azt írta, hogy ő azért nem szereti az írást, mert fáj a feje tőle.

A tornáról legtöbbször igen értelmesen beszélnek a gyermekek. Akik szeretik, azért szeretik, mert egészséges a mozgás, jobb a torna, mint a rossz levegőjű terem, mert erősödik az ember, mert ügyes lesz stb. Azonban, és ez sajátságos, általában nem nagy érzékük van a torna, ének, rajz iránt. Átlag igen kevesen szeretik a tornát legjobban s ha van is egy osztályban 19°/_o olyan, akinek ez a kedves

tárgya, ez azért van, «mert akkor nem tanulnak.» Magyar nemes felfogása! A lányok ellenben irtóznak a tornától, ott 27⁰/₀-nak a legkellemetlenebb tárgya a torna. Ez, kérem, nem egészséges állapot. Nem kívánhatjuk ugyan és ne is kívánjuk, hogy a tanulók nagy részének legkedvesebb tárgya a torna legyen, de azért szeretnők, ha ez nem volna annyinak a legkedvesebb szeretett tárgya. Jobban kell ügyelni a testgyakorlatra a sok szellemi gyakorlás mellett.

A kézügyességet némelyek azért szeretik, mert akkor «lehet valamit csinálni»: hasznossági, anyagi szempont, egy fiú pedig azért nem szereti, mert akkor «nem tanulnak semmit.» Ez a fiú a kézügyességi órát haszon nélkül eltöltött időnek tekinti, melyet jobban is lehetne felhasználni. Vagy talán ellenszenv ez az elméleti tanulás ellen? Vagy talán úgy értette, hogy kellene akkor tanulniok valami kézügyességet és helyette semmit sem végeznek? Sőt az egyik nagyon becsmérlő kritikát mondott róla: «nem szeretem, mert azzal nem keresünk kenyeret» — szóval: ez haszontalan tárgy. Másik meg azt mondta: nem leszek fazekas!

Igen sokan a megokolásban azt mondták, hogy ők nem tudják, miért szeretik vagy nem szeretik ezt vagy azt a tárgyat, csak szeretik. Némelyek meg azért szeretik, mert sok egyest kapnak belőle, mások meg nem szeretik, mert verést kapnak miatta.

Minden megokolás egyéenkint bevilágít annak belsejébe és a tanítónak módszertani könyvnél jobban megmondja, melyik gyermekénél mit kell vagy mit nem szabad tennie, hogy az érdeklődést felkeltse.

4. *Mivel szeretsz otthon leginkább foglalkozni és mivel legkedvesbbé?* E kérdés élénk világot vet a gyermek lelkébe. A megvizsgált 225 gyermek feleleteiből szabályszerűen kitűnik, ami természetes is, hogy a kisebbek leginkább játszani szeretnek otthon; minél feljebb megyünk, annál nagyobb számban találjuk a komolyabb foglalkozásokat kedvelőket. A III. fiúosztályban még az osztály 46⁰/₀-ának legkedvesebb foglalkozása a játék és pedig általában a játék, de már a IV. fiúosztályban ezen százalék lepad 16⁰/₀-ra, a IV. leányosztályban pedig 10⁰/₀-ra. Míg továbbá a kisebb gyermekek általában játszást mondanak, addig az idősebbek már *bizonyos* játékot mondanak legkedvesebb foglalkozásuknak. E játéknemeket

felsorolni itt felesleges, ezek mindenütt egyenlők, legfeljebb talán az ú. n. kacskával való játszás érdemel említést, mint amely talán nem minden vidéken dívik.

Feltűnő azonban, hogy a játék, mint *ellenszenves* foglalkozás nem áll arányban a kor növekedésével. Vagyis: a magasabb korban körülbelül ugyanannyi százalék nem szereti a játékot, amennyi a fiatalabb korban, átlag az egésznek 12⁰/₀-a. Komoly jelenség pl., hogy 40 leány közül 5 ki nem állhatja a játszásnak bármely nemét, 54 fiú közül pedig (IV. oszt.) 8 fiú, tehát 15⁰/₀, irtózik a játéktól. Mennyi komolyság a 9–10 éves korban! Ebben az osztályban tisztán iskolai dolgokkal, vagy ehhez hasonlókkal, tehát olvasással, önműveléssel 24⁰/₀ szeret foglalkozni! És ugyancsak ezen osztálynak csupán 5¹ ²/₀-a (3 fiú) mondta, hogy legkevésbé szeret otthon tanulni vagy olvasni. Mindamellet semmi okunk nincs féltetni ezeknek túlkomolyságát; nem veszedelmes ez, csak különös jelenség arra nézve, hogy a gyermekek között akad elég számú, aki már 9–10 éves korában könyvmoly vagy zárkózott és visszahúzódó természetű.

A tanító az ily megfigyeléseknek is veheti hasznát: elvonhatja egy-egy tanítványát a túlságosan komoly iránytól vagy ellenkezőleg: rábírhatja a komolyabb tevékenységre.

A munka, a dolog egyáltalában nem ellenszenves a gyermekek előtt. Dacára, hogy a megvizsgált gyermekek nem falun élnek, mégsem kerülnek a munkát oly nagy mértékben, mint azt várnók. Annál többen vannak, akik *bizonyos* munka iránt ellenszenvvel viseltetnek. Így nagyon érdekes, hogy a lányoknak 42⁰/₀-a nem szeret edényt mosogatni és általában vízben «babrálni.» Sőt van két lány, aki a világért sem szeret fésülni, vizet hozni, tüzet rakni, seperni, fát hozni, cipőt tisztítani, tejet hordani, szóval olyan foglalkozást, mely utóvégre mégis később sorsuk lesz azoknak, akik a feleletet adták, 40 leány közül 13 nem szeret, éppen az egésznek ¹/₃ része. Ez szomorú jelenség! Ha ezen 13-hoz hozzáveszem a mosogatni nem szerető 17-et, akkor éppen 75⁰/₀ nem szeret olyan munkával foglalkozni, amely éppen hivatásuk lesz. És ez őszinte vallomás. Ugyanezekből a lányokból (a mi iskoláink a szegény lányok iskolái) lesznek és lettek már a mi cselédeink és ezeknek szorgalmáról köztudomás szerint nem sok jót lehet mondani.

Egyébiránt a vízfordás, fahordás, seprés ellen a fiúk is mutatnak ellenszenvet, de vannak olyanok is, akik éppen ezt szeretik. Van két III. oszt. fiú, aki legszívesebben folyton a lovak között lenne, azokat tisztítaná, etetné! Van több gyerek, aki nem szeret kis testvérére vigyázni, ha anyja reá bízta, de csak egy van, aki szereti ezt tenni. Ásni, kapálni, fűrészelni, gyalúlni, késsel, baltával foglalkozni csak a kisebbek nem szeretnek, mert félnek. Ellenben kis kocsival, szánkóval foglalkozni éppen a kicsinyek szeretnek, a nagyok inkább faragcsálnak meg segítenek apjuk foglalkozásaiban. Így két IV. o. fiú szeret húst mérni, kettő szeret nyulat etetni, többen szeretik, ha a boltba küldöztetik őket. Vannak, akik éppen ezt nem szeretik. «Félek, hogy rosszul hozok és akkor kikapok.»

Nagyúri foglalkozást is kedvel egynémelyik. Így 1—2 fiú legjobban szeret otthon aludni, mások sétálni, egy harmadik enni, egy negyedik meg is nevezi, hogy mit: csokoládét!

Művészeti hajlamok is vannak: festeni, rajzolni, hegedülni, zongorázni is szeret egyik-másik; a torna iránt is érdeklődik egy-kettő; még lövöldözni is szeret két IV. o. fiú. Hogy az egészség szabályai iránt mennyire fogékony némely gyermek, kitűnik két fiú feleletéből, ki «meleg szobában maradni soká» és «sokáig ülni» nem szeret. Két IV. o. fiú nem szeret táncolni, egy másik nem szeret unatkozni, kettő nem szeret lustálkodni, kettő nem szeret verekedni, egy nem szeret pálinkát inni (valószínűleg únszolja apja, anyja), 6-an nem szeretnek szaladgálni, van olyan is, aki csúszkálni nem szeret!

Ami a tanulással való foglalkozást illeti, azzal éppen nem vagyunk rosszul. Az összesek 27°/_o-ának otthon legkedvesebb foglalkozása a tanulás, írás vagy olvasás, ellenben legellen-szenvesebb e foglalkozás az összesek 8°/_o-ának. A megoszlást a tulsó oldalon közölt táblázat mutatja.

A legszorgalmasabb osztály tehát az egyik IV. fiú- és a IV. leányosztály. Dacára annak, hogy általában nem szeretnek az elemi iskolás gyermekek otthon tanulni, mégsem ez a legkevésbé kedvelt foglalkozásuk. Nem is kell ez ellen semmit sem tennünk. Nem kell oda hatnunk, hogy az elemi iskolai tanuló otthon legszívesebben tanulással foglalkozzék. Az elemi iskola eleget végez, amennyit az iskolában végez, a házi fel-

adatok legfeljebb írásbeliekre szorítkozzanak és azok sem igen sokra.

5. *Mi szeretnél lenni?* Az előbbi kérdéssel némileg összefügg ez. Amivel valaki foglalkozni szeret, azt a pályát szereti. Iskoláink anyaga nagyrészt szegényebb sorsú gyermek lévén, azok legnagyobb része az iparos pályát jelölte meg jövőendő pályájának. Megokolásul az eseteknek csak 50⁰/₀-ában hozta fel azt, hogy kedve van a mondott pályához, legtöbb esetben a szükség, a környezet hatása vagy leginkább annak a tudata szólt belőlük, hogy úgysem lehet az másként. Szerényebb sorsú szülő gyermeke nem ritkán mond magasabbrendű pályát, de hogy értelmiségi foglalkozású apának fia ipari pályára vágyik, az csak két esetben fordult elő: egy mérnöknek fia állhatatosan megmaradt amellet, hogy ő szabó szeretne lenni, egy tanár fia pedig — állatseregletes. Ez utóbbin meglátszott az indián mesék olvasásának hatása.

osztály	Szeret tanulni			Nem szeret	
	létszám	hány?	%	hány?	%
III. a) fiú	72	15	21	11	16
IV. a) fiú	54	13	24	3	5 ¹ / ₂
IV. b) fiú	57	26	46	4	7
IV. leány	42	6	14	—	—
összesen	225	60	27	18	8

Egyébiránt érdekes, hogy oszlik meg a különböző pályák iránt való érdeklődés:

A megvizsgált 425 gyermek közül vágyott:	
ipari	pályára összesen 200
kereskedői	” ” 14
hivatalnoki	” ” 14
katonai és rendőri	” ” 50

földműves	pályára összesen	13
napszámosi	" "	23
tanító, -nő, óvónői	" "	27
egyéb:		
orvosi	" "	12
mérnöki	" "	2
állomásfőnöki	" "	6
gyógyszerészi	" "	1
bírói	" "	1
építész	" "	1
tengerészi	" "	6
vadász szeretne lenni		3

Osztályok szerint két III. fiúosztály látszik legkevésbé szeretni az iparos pályát: az egyik, igen népes (72) osztályban csak 19-en akarnának iparosok lenni, a másikban pedig (létszám: 36) csak 7-en, ami az 5-ödrésznek felel meg, holott mindenütt legalább a fele valamely iparágat szeretett meg.

Érdekes, hogy a fiúknál a legkívánatosabb a vasutas pályája; kezdve a fűtőtől, a gépész, lakatos pályán át föl az állomásfőnökiig, sokan kedvelik a vasutast, több mint az összeseknek $\frac{1}{5}$ része. Ez után következik a mézszárosság, a hentesség, a leányok pedig özönével rohannának a varrógéphez. A kikérdezett 93 leány közül 46 szeretne varrónő lenni: «mert így sok pénzt lehet keresni.» Egyedül a 44 leányból álló IV. osztályban 29 szeretné varrással keresni kenyerét!

Elég fényes pályának tekintik a katonai pályát, de különösen kiemelik a huszárét, mely vagy 45 fiú vágyainak netovábbja. Érdekes továbbá, hogy a tanítói és tanítónői pályát elég jó és kellemes pályának tartják: minden osztályban van néhány fiú vagy leány, aki a tanítást szépnek vagy legalább jól jövedelmezőnek tartja. Sokat tesz e tekintetben maga az osztály tanítójának egyénisége. Így a IV. leányosztályban a 44 leány közül 9 (20%) kíván tanítónő lenni, min-tául választván saját tanítónőjét.

A kereskedői pálya az egyedüli, melyről szeretnék, hogy nagyobb keresettségnek örvendjen és ime, 425 gyermek közül csak 17 szeretne kereskedő lenni, osztályonkint pedig csak 1—2, csak egy IV. osztályban van 4 ilyen! Látszik

hogyan a gyermekek vérében van már a kereskedői pálya iránt való ellenszenv! Ez ellen is kellene tenni! Persze nem a szatócsboltot kell megszerettetni, hanem a valóságos nagykereskedelmet.

Amilyen nagy a tolongása az érettségizett ifjúnak a jogi pályára, olyan kevésbe veszi azt a gyermek. Egyetlen egy sem akar ügyvéd lenni, törvényszéki bíró is csak egy.

Most nézzünk néhány különös vágyat, van itt bőven. Egyik-másik király, császár akar lenni, egy harmadik és negyedik gazdag úr, egy kis lány «kisasszony», egy másik «mama» (!), egyik fiú meg éppen leány szeretne lenni (miért? mert az szebb, mint mi!), egy másik angyal, egyik hatalmas vezér, egy másik meg maga Attila; egy III. oszt. fiú nem adja alább a pápaságnál, társa pedig fecske óhajt lenni, hogy gyorsan lehessen akárhol; zenész is van, de csak egy, automobilgyáros is csak egy és csak egyetlen egy (fiú) volt, aki azt mondta, hogy ő még nem tudja, mi akar lenni, «mert még csak 9 éves vagyok.»

6. *Mit szeretnél gyűjteni?* A mellékelt III. számú táblázat bő felvilágosítást nyújt e kérdésre. Mi sem természetesebb, hogy pénzt vagy általában értékes köveket gyűjtene a legtöbb. Ez ugyan takarékossgot jelentene, de nem azt jelenti, mert ők csak azért gyűjtenének pénzt, hogy legyen miből «urasan» élni, utazgatni, szépen ruházkodni, szépen lakni, sokat utazgatni, szóval azt kiadni. Csak aki gyémántot, opált vagy egyéb drágakövet gyűjtene, az gyönyörködne is azokban és nem értékesítené. A kisebbik fele mindenfélét gyűjtene, csak feltűnő, hogy dacára annak, hogy meglehetősen selyemtenyésztő vidéken lakunk, csak egyetlenegy gyermeknek terelődött a figyelme a selyemhernyó és gubók felé, holott városunkban selyemgubóbevaltó is van. Eléggő szomorú képet nyújt az is, hogy ennyi gyermek közül csak 5 szereti különös módon a virágot. Van elég számmal olyan, aki meséskönyveket meg írószereket szeretne gyűjteni, a IV. leányosztálynak pedig éppen az $\frac{1}{3}$ része «egyesekeket» szeretne gyűjteni (valószínűleg csak egyelőre! és még valószínűbb, hogy a tanítónő iránt való hízalásból.)

Mit szeretnél gyűjteni?

A gyűjtés tárgyai	II. b) fiúosztály		II. vegyes osztály		III. a) fiúosztály		III. b) fiúosztály		IV. a) fiúosztály		IV. b) fiúosztály		IV. leányosztály		Összesen	‰
	sz.	‰	sz.	‰	sz.	‰	sz.	‰	sz.	‰	sz.	‰	sz.	‰		
pénz, drágakő	26	65	13	30	25	69	53	73	45	75	16	30	13	30	191	55
madár és ált. állat	1	2 ^{1/2}	1	2	1	3	4	5 ^{1/2}	5	8 ^{1/2}	2	4	—	—	14	4
bogár, lepke	2	5	—	—	—	—	2	3	—	—	1	2	1	2	6	1 ^{3/4}
selyemgubó	—	—	—	—	—	—	1	1 ^{1/2}	—	—	—	—	—	—	10	3
növény, virág	—	—	1	2	—	—	1	1 ^{1/2}	—	—	2	4	1	2	5	1 ^{1/2}
ásvány	—	—	—	—	—	—	1	1 ^{1/2}	4	7	—	—	—	—	5	1 ^{1/2}
bélyeg	—	—	2	5	4	10	—	—	4	7	9	17	1	2	20	6
gép	—	—	—	—	—	—	1	1 ^{1/2}	1	1 ^{1/2}	—	—	—	—	2	1 ^{1/2}
fegyver	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	4	—	—	2	1 ^{1/2}
emlék, kép	—	—	2	5	1	3	—	—	1	1 ^{1/2}	5	10	5	11	14	4
könyv, író-szer	—	—	3	7	—	—	1	1 ^{1/2}	—	—	13	24	3	6	20	6
játékszer	—	—	20	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20	6
élelmiszerek	3	7 ^{1/2}	1	2	—	—	4	5 ^{1/2}	—	—	—	—	—	—	8	2
ház	—	—	—	—	—	—	1	1 ^{1/2}	—	—	—	—	—	—	10	3
kézimunka	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	2	10	3
egyesek	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	30	13	4
semmi, határozatlan	8	20	—	—	5	14	4	5 ^{1/2}	—	—	3	5	6	12	26	7
Összesen	40	—	43	—	36	—	73	—	60	—	53	—	44	—	349	—

Szenvedélyről általában nem beszélhetünk még e téren a gyermekeknél. Van ugyan néhány, aki mindenféle golyócskát, gombot, bélyeget, leány pedig rongyocskát szed össze, ahol csak lát, de ez csak időleges, futó. Egyedül a pénzvágó állandó és általános. De hiszen tudjuk, hogy mi nagyon is reális világban élünk.

7. *Kihez szeretnél hasonlítani?* Másképpen: ki a te ideáloed? A gyermekek legnagyobb része, de még nem a fele, szülőjét, apját vagy anyját tartja olyannak, akihez testi vagy lelki tulajdonságokban hasonlítani szeretne. De jó nagy azoknak a száma, akik eszményképüket nem a rokonságból veszik. Különösen tetszik egyeseknek egy-egy társuk, «mert az szép,» «mert okos,» «mert az mindent tud,» «mert az mindig csinosan jár» stb. A leggyakrabban bementett eszményképeket a 364. oldalon közölt (3.) táblázat tünteti fel.

Amint látjuk, jó része a gyermekeknek Istenhez szeretne hasonlítani, azaz: maga a tökéletesség szeretne lenni. Ha ezt a vallomást összehasonlítjuk a tantárgyak szeretetéről tett vallomásokkal, bizonyos ellentmondást látunk: az összeségnek csak 4⁰/₀-a szereti a hittant, ugyanannyi legkevésbé azt szereti; de Istenhez 15⁰/₀ szeretne hasonló lenni. Ebből az következik, hogy a hittan kedves tárgy volna, ha a tanításának módszere a gyermekek értelmi fokának is megfelelő volna. E tételemet legvilágosabban igazolja az, hogy azon osztály (III. b), amelynek csak 3⁰/₀-a mondta a hittant legkedvesebb tárgyának és 14⁰/₀-a legkevésbé kedvesnek, éppen 50⁰/₀-ot mutat fel azokból, akik Istenhez szeretnének hasonlóknak lenni.

A tanító is eléggé szeretett személy aránylag, bár többet lehetne elvárni. A tanulók azon negatív vallomása, hogy nem a tanítójuk az, akinek szellemi, lelki tulajdonságait a gyermek magában egyesíteni óhajtáná, eleget mond: iparkodjunk mi tanítók minden tekintetben példát adni arra, amit tanítunk.

A táblázatban fel nem tüntetett vallomások között van néhány igen érdekes. Így egy III. oszt. fiú tudóshoz szeretne hasonlítani, aki folyvást «búvárkodik,» két fiú paphoz, ezek közül az egyik meg is nevezett egy igen lányos arcú, csinos, fiatal segédlelkészt; egy fiú magához I. Ferenc József Ő Felségéhez szeretne hasonló lenni, négyen pedig általában királyhoz. Egy csinos IV. o. fiú leány szeretne lenni, 5 leány pedig angyalt választott eszményképül. A testi erő is szerepel

egynél-másnál: Toldi Miklóshoz szeretne hasonlítani egy III. oszt. fiú, Kinizsihez egy IV. osztályú, öten pedig «harcias katonához.»

Kihez szeretnél hasonlítani?

	II. v.	II. b)	III. a)	III. b)	IV. a)	IV. b)	IV. leány	Összesen	%	
apámhoz	15	14	10	17	13	11	3	83	24 ⁰ / ₁₀₀	} összesen a szülőkhöz 133 = 39 ⁰ / ₁₀₀
anyámhoz	6	9	5	11	3	6	8	48	14 ⁰ / ₁₀₀	
általában: szüleimhez	—	—	—	—	1	—	1	2	1 ⁰ / ₁₀₀	
kereszt- és bérmapámhoz	1	—	—	—	2	—	—	3		
nagyapához, nagyanyához	1	—	—	—	2	1	—	4		
bátyámhoz, öcsémhez, testvéremhez	2	3	2	6	3	8	6	30	9 ⁰ / ₁₀₀	
nagybácsihoz, nagynénihez	1	2	—	—	1	—	1	5		
egy megnevezett társához	12	5	5	3	5	2	10	42	12 ⁰ / ₁₀₀	
Istenhez	—	—	1	33	14	—	4	52	15 ⁰ / ₁₀₀	
a tanító úrhoz, a tanító nénihez	4	1	2	—	1	—	2	10	3 ⁰ / ₁₀₀	
a tanító úr feleségéhez	2	—	—	—	—	—	—	2		
határozatlan választ adott:	—	5	5	3	—	8	—	21		

Nagyon komoly feleleteket is kaptam egyesektől, természetesen nagyobb fiúktól, akik közül az egyik «igazi férfihez», egy másik «józan emberhez», egy leány «jó emberhez» szeretne hasonló lenni. Viszont gyerekes az a lány, aki egy «kisasszonyhoz» szeretne hasonlítani és ostoba vagy legalább is érthetetlen az, aki «sörhöz» akar hasonló lenni.

Van három olyan is, aki teljesen meg van elégedve önmagával és nem akar «senkihez a világon» hasonlítani; ezek között van két II. oszt. úri csemete és egy IV. oszt. fiú.

8. Megvizsgáltam még a IV. leányosztályt a következő kérdésekre vonatkozólag is: mikor örülsz leginkább? min búsulsz leginkább? és: mi a te legnagyobb hibád? A két első kérdésre semmi különös választ nem kaptam és csak annyit jegyzek meg, hogy aminek leginkább kellene örülni, az egészségnek, az csak kettőnek jutott az eszébe. Ez ugyan a gyermekek éretlenségére és csekély komolyságára vallana, de viszont találjuk sokszor ezt is: ha jót teszek, ha jó vagyok, ha jól végeztem dolgomat és ehhez hasonló válaszokat. Búsúlni rendszeren halálesetekben vagy betegségeken szoktak, ha azok közeli rokonaikat érintik.

Az önbeismerésre vonatkozó bemondások nagyon egyformák; csak általában szelességet, engedetlenséget, rosszaságot emlegetnek.

Mivel e kérdésekre vonatkozólag csak 44 válaszom van, azért ezeket is mellőzöm.

Az iskolába lépő gyermek.*

Irta: Szász Irén, igazgató Budapesten.

5. Az iskolába lépő gyermek korának és testi fejlettségének kapcsolata az értelmi képességgel.

b) A leánygyermek.

A leánygyermek kora és értelmi fejlettsége között ugyanolyan kapcsolat mutatkozik az alábbi (39. számú) táblázat szerint, mint a fiúknál. (6. füzet.)

A gyermekek értelmi képessége	Első korosztály	Második koroszt.	Harmadik korosztály
I.	36·36 ⁰ / ₀	51·92 ⁰ / ₀	55·32 ⁰ / ₀
II.	31·82 ⁰ / ₀	34·62 ⁰ / ₀	29·79 ⁰ / ₀
III.	31·82 ⁰ / ₀	13·46 ⁰ / ₀	14·89 ⁰ / ₀

* Ezzel a közleménnyel befejeződik szerző cikksorozata. A 6. számban tévesen jeleztük a közlést befejezetteknek.

Az első korosztályban a közepesen aluli képességűeknek nagy a százalékszám a jó képességűek (I.-rendűek) rovására.

A második korosztályban feltűnően megcsappan a közepesen aluli képességűek száma és feltűnően megszaporodnak a jó képességűek.

A harmadik korosztály azonban a másodikhoz képest nem igen mutat haladást. A jó képességűek száma csak csekéllyel emelkedett és a közepesen aluliak száma — bár jelentéktelenül — szaporodott.

Megállapíthatjuk tehát, hogy mind a fiúk, mind a leányok szellemi fejlettségére nézve az első és a második korosztály között fennálló korkülönbség befolyása lényeges, a második és harmadik korosztály között fennálló korkülönbség hatása pedig lényegtelen.

Az alábbi (40. számú) táblázat a leányok testmagassága és értelmi fejlettsége között fennálló kapcsolatról számol be:

A gyermekek értelmi képessége	Az átl. magasságot el nem érők	Az átl. magasságot elérők	Az átl. magasságot meghaladók
I.	57·50%	50·—%	44·68%
II.	20·—%	38·24%	38·30%
III.	22·50%	11·76%	17·02%

Ezen táblázat szerint, miként a fiúknál, a leányoknál is, *ha nem is olyan feltűnő mértékben, az átlagos magasságot éppen elérők között találjuk a legkedvezőbb állapotokat.* Bár az elsőrendű képességűek százalékszám a ezeknél nem feltűnően nagy, (sőt kisebb, mint az átlagos magasságot el nem érőknél a megfelelő százalékszám), de annál inkább szembeötlő a közepesen aluli képességűek csekély száma.

Az átlagos magasságot el nem érőkre és az átlagos magasságot meghaladókra vonatkozó számokat összehasonlítván, ugyanazt tapasztaljuk, amit a fiúknál. Az előbbi csoportban több az elsőrendű képességű, (a közepesek rovására) az utóbbiban kevesebb a harmadrendű képességű (a közepesek előnyére). Vagyis az átlagos magasságot meghaladók

általánosságban nem múlják felül az átlagos magasságot el nem érőket.

Szem előtt tartva, hogy a magasság és testsúly közti összefüggés szoros; hogy bizonyos magasságbeli fejlettség megfelelő súlybeli fejlettséggel jár együtt: az átlagos magasságnak az értelmi képességre gyakorolt különleges hatását úgy fogjuk vizsgálni, mint a fiúknál. Az átlagos magasságot elérők csoportjából kiküszöböljük azokat, akiknek nemcsak a testmagassága, hanem a testsúlya is átlagos. Az itt következő táblázatban tehát azok foglaltatnak, kiknek a magassága átlagos, de a testsúlya vagy az átlagon alul, vagy az átlagon felül van. (41. táblázat.)

A gyermekek értelmi képességének foka	Csak az átlagos magasságot érték el
I.	59·09%
II.	31·82%
III.	9 09%

Ezek a számok kedvezőbbek, mint az összes átlagos magasságuakra vonatkozó számok. (Lásd a 40-ik táblázat 2. csoportját.) Ez nemcsak azt mutatja, hogy az átlagos magasság képes önmagában is kedvezően befolyásolni az értelmi képességet, hanem mutatja azt is, hogy az eredmény kedvező voltát nem emeli, ha az átlagos magassághoz az átlagos súly járul.

Ez sejtetni engedi, hogy a leánygyermekek értelmi képességét nemcsak az abszolút testsúly, hanem, a fiúkon tapasztaltaktól eltérőleg, a magassághoz mért viszonylagos testsúly sem befolyásolja. Erre nézve a végső következtetéseket levonandó, az adatokat a viszonylagos súly szempontjából kell csoportosítanunk. Azonban a továbbiak érdekében szükségesnek mutatkozott előbb annak a kutatása, vajjon a leányok értelmi képességére is, miként a fiúkéra, olyan feltűnően nagyobb befolyást gyakorol-e a test magassága, mint a gyermek kora

Evégből állítjuk fel az alább következő (42.) táblázatot.

A gyermek értelmi képessége	Legfiatalabb korosztályhoz tartozó átl. magasságok	Legidősebb korosztályhoz tartozók	
		Az átlagos magasságot el nem érők	Az átl. magasságot meghaladók
I.	33·33 ⁰ / ₀	80·— ⁰ / ₀	44·— ⁰ / ₀
II.	44·45 ⁰ / ₀	10·— ⁰ / ₀	36·— ⁰ / ₀
III.	22·22 ⁰ / ₀	10·— ⁰ / ₀	20·— ⁰ / ₀

Az első csoportban azoknak a legfiatalabb korosztályhoz tartozóknak az adatait találjuk, akiknek magasságbeli állapota a legkedvezőbb, vagyis akik éppen átlagos magasságúak. A második és harmadik csoportban azoknak a legidősebb korosztályhoz tartozóknak az adatait találjuk, akiknek magasságbeli állapota nem kedvező. A kedvezőtlen testmagasság mellett is a legidősebb korosztály százalékszámai feltűnően jók; ellenben a megfelelő testmagasság mellett is szembe-tűnően kedvezőtlenek a legfiatalabb korosztályhoz tartozók százalékszámái.

Nyilvánvaló, hogy az *iskolába lépő leánygyermek*ek közt *fennálló korkülönbség befolyása az értelmi képességre nagyobb, mint a testmagasság befolyása*. Ki fog tűnni azonban, hogy *itt is csak az első és a második korosztály és nem a második és harmadik korosztály közti korkülönbségről lehet szó*.

Hogy a 42. táblázatban az átlagos magasságot el nem érők közt olyan feltűnő nagy az I. és olyan feltűnően kicsi a III. rendű képességűek százalékszám, abban bizonyára szerepe van a véletlennek is; mindamellett főleg a magasabb életkor túlnyomó befolyását láthatjuk benne.

Az összehasonlítás kedvéért álljon itt a *második korosztályra* vonatkozó (43.) táblázat is.

Az értelmi képesség foka	Középső korosztályhoz tartozók	
	Az átlagos magasságot el nem érők	Az átlagos magasságot meghaladók
I.	56·52 ⁰ / ₀	43·75 ⁰ / ₀
II.	26·09 ⁰ / ₀	43·75 ⁰ / ₀
III.	17·39 ⁰ / ₀	12·50 ⁰ / ₀

Előbbi feltevéseinket mindenképpen megerősítve látjuk. Már az első és második korosztályok közt fennálló csekélyebb korkülönbség is nagyobb befolyást képes gyakorolni a leánygyermeknek értelmi fejlettségére, mint a test magassága.

A második korosztályban az átlagos magasságot el nem érőknél nem találunk olyan feltűnően kedvező számokat, mint a legidősebb korosztály ugyanazon csoportjánál; ez azt bizonyítja, hogy abban a feltűnően kedvező eredményben joggal láttuk *részben* a véletlen szerepét. Ám nem mellőzhetjük annak a megállapítását, hogy az átlagos magasságot el nem érők ebben a korosztályban is általában felülmúlni látszanak az átlagos magasságot meghaladókat. (Az átlagos magasságot el nem érők és meghaladók adatai közt az elsőrendű képességűeknél 13⁰/₀-nyi különbséget látunk az átlagos magasságot el nem érők *javára*; a harmadrendűeknél pedig az átlagos magasságot el nem érők *hátrányára* csak 5⁰/₀-nyi különbséget találunk.)

A középső korosztályban az átlagos magasságot meghaladók százalékszámái kedvezőbbek, mint a legidősebb korosztályban. Ennek a magyarázatát már eleve megtaláltuk abban a tényben, hogy csupán az első és második korosztály között fennálló korkülönbség gyakorol lényeges hatást az értelmi képességre.

Áttekintés kedvéért összevonva a 42. és 43. táblázatból az átlagos magasságot el nem érők és meghaladók adatait és szembeállítva azokat a legfiatalabb korosztályhoz tartozó átlagos magasságúak adataival, a következő számokat nyerjük. (44. táblázat.)

Az ért. képesség foka	A legfiatalabb korosztályhoz tartozó <i>átl.</i> magasságaik	A középső korosztályhoz tartozó <i>nem átl.</i> magasságaik	A legidősebb korosztályhoz tartozó <i>nem átl.</i> magasságaik
I.	33·33 ⁰ / ₀	51·28 ⁰ / ₀	54·29 ⁰ / ₀
II.	44·45 ⁰ / ₀	33·33 ⁰ / ₀	28·57 ⁰ / ₀
III.	22·22 ⁰ / ₀	15·39 ⁰ / ₀	17·14 ⁰ / ₀

Ha ezeket a számokat egymással összehasonlítjuk, minden előbbi következtetésünket fenn kell tartanunk.

Az első és második korosztály között fennálló korkülönbség, mint láttuk, a leányok értelmi fejlettségére sokkal nagyobb hatással van tehát, mint a test magassága. Ámde nem mondhatjuk ugyanezt a *második és harmadik korosztály között* fennálló korkülönbségről; ennek a korkülönbségnek a hatása elenyészik és *itt a döntő befolyást a test magassága gyakorolja*. Ennek bizonyítására készültek az alanti (45. és 46.) táblázatok is.

45. táblázat.

Az értelmi képesség foka	Átlagos magasságuk		
	Legfiatalabb korosztályhoz tartozók	Középső korosztályhoz tartozók	Legidősebb korosztályhoz tartozók
I.	33·33%	53·85%	58·33%
II.	44·45%	38·46%	33·34%
III.	22·22%	7·69%	8·33%

46. táblázat.

Az értelmi képesség foka	Nem átlagos magasságuk		
	Legfiatalabb korosztályhoz tartozók	Középső korosztályhoz tartozók	Legidősebb korosztályhoz tartozók
I.	38·46%	51·28%	54·29%
II.	23·08%	33·33%	28·57%
III.	38·46%	15·39%	17·14%

Mind a két táblázatban ismételten látjuk, hogy az első és második korosztály közötti korkülönbség hatása fölötté nagy, ellenben a második és harmadik korosztály közt fennálló korkülönbség hatása elenyésző. A két táblázat egybevetéséből azonban az is kitűnik, hogy a nem átlagos magasságúaknak a százalékszámai mindenütt meglehetősen hanyatlást tüntetnek föl a megfelelő korosztályba tartozó átlagos magasságúak százalékszámával szemben. Ha összehasonlítjuk a legfiatalabb és középső korosztályra vonatkozó százalékszámokat akár a 45., akár a 46. táblázatban, azt találjuk, hogy e számok között a különbség *igen nagy* a legfiatalabb

korosztályúak rovására ; ha pedig összehasonlítjuk egymással a 45. és 46. táblázatban szereplő legfiatalabb korosztályúak százalékszámait, akkor azt tapasztaljuk, hogy ámbár a különbség az átlagos magasságúak javára elég nagy, ámde *az előbbi különbséget meg sem közelíti*. Hasonlítsuk most össze akár a 45., akár a 46. táblázatban a középső korosztályhoz és a legidősebb korosztályhoz tartozók százalékszámait: azt látjuk, hogy a különbség a legidősebb korosztály előnyére *igen csekély*. Összevetvén azonban a 45. táblázatbeli középső korosztályúak százalékszámait a 46. táblázatbeli középső korosztályúak százalékszámával, úgyszintén a 45. táblázatbeli legidősebb korosztályúak százalékszámait a 46. táblázatbeli legidősebb korosztályúak százalékszámával, láthatjuk, hogy a különbség az átlagos magasságúak javára *sokkal nagyobb*. Ebből nyilvánvaló, hogy a testmagasság hatása az értelmi képességre mely esetben kisebb és mely esetben nagyobb, mint a korkülönbség hatása.

Az iskolába lépő fiúk abszolút *testsúlya* és értelmi képessége közt kapcsolat nem mutatkozott. Hasonlót mondhatunk a leányokról is az alább következő (47.) táblázat alapján.

Az értelmi képesség foka	Az átlagos súlyt el nem érők	Az átlagos súlyt elérők	Az átlagos súlyt meghaladók
I.	53·85 ⁰ / ₀	44·44 ⁰ / ₀	50·— ⁰ / ₀
II.	28·85 ⁰ / ₀	37·04 ⁰ / ₀	33·33 ⁰ / ₀
III.	17·30 ⁰ / ₀	18·52 ⁰ / ₀	16·67 ⁰ / ₀

Látható, hogy számbavehető eltérés a három csoport közt alig van ; mégis a legjobb eredményt az átlagos súlyt el nem érők, a legrosszabbat pedig az átlagos súlyt éppen elérők mutatják. Bizvást mondhatjuk tehát, hogy az abszolút testsúlynak a leánygyermekék értelmi képességére sincs hatása.

Az alábbiakban a magassághoz mért viszonylagos testsúly kapcsolatát fogjuk keresni a leánygyermekék értelmi képességével.

Szem előtt tartva azonban, hogy a leányoknál egy

bizonyos korhatárig az életkornak még nagyobb hatása van az értelmi fejlettségre mint a test magasságának: a viszonylagos testsúly hatásának megállapítása céljából az adatokat első sorban korosztályonként és nem pedig, miként a fiúknál, a magasságbeli állapot szerint fogjuk csoportosítani. Mindazonáltal az átlagos magasságúak adatait kizárjuk a csoportosításból. Az átlagos magasságúak ugyanis az egyes csoportok között nem egyformán oszolván meg, befolyásukkal meghamisítanák az eredményt. Legjobb volna természetesen az adatokat úgy osztályozni, hogy ne csak hasonló korú, hanem egyúttal hasonló magasságú gyermekek adatai kerüljenek egymás mellé. Ám ilyen megszorítás mellett (az összes adatok 18-felé oszlanának) igen megfogynak az egyes csoportok adatai.

A fenti szempontok szerint állítottam tehát össze az átlagos magasságúak adatainak kizárásával a 48. táblázatot.

Az értelmi képesség foka	Nem átlagos magasságúak					
	Legfiatalabb korosztály		Középső korosztály		Legidősebb korosztály	
	Magasságuknak megfelelő testsúlyuk	Magasságuknak meg nem felelő testsúlyuk	Magasságuknak megfelelő testsúlyuk	Magasságuknak meg nem felelő testsúlyuk	Magasságuknak megfelelő testsúlyuk	Magasságuknak meg nem felelő testsúlyuk
I.	50·— ⁰ / ₁₀	20·— ⁰ / ₁₀	50·— ⁰ / ₁₀	53·33 ⁰ / ₁₀	60·— ⁰ / ₁₀	46·67 ⁰ / ₁₀
II.	12 50 ⁰ / ₁₀	40·— ⁰ / ₁₀	33·33 ⁰ / ₁₀	33·33 ⁰ / ₁₀	25·— ⁰ / ₁₀	33·33 ⁰ / ₁₀
III.	37·50 ⁰ / ₁₀	40·— ⁰ / ₁₀	16·67 ⁰ / ₁₀	13·34 ⁰ / ₁₀	15·— ⁰ / ₁₀	20·— ⁰ / ₁₀

A középső korosztály kivételével a megfelelő viszonylagos súly rovataiban mindenütt kedvezőbb számokat látunk, mint a meg nem felelő viszonylagos súly rovataiban. A középső korosztály második csoportjában, a meg nem felelő viszonylagos súlyúak között valamivel több az elsőrendű képességű és valamivel kevesebb a harmadrendű képességű, mint ugyanazon korosztály első csoportjában, a megfelelő viszonylagos súlyúak között.

Minthogy azonban a második és harmadik korosztály között fennálló korkülönbség hatása az értelmi fejlettségre kisebb, mint ugyanezen korosztályokban a testmagasság ha-

tása: jobbnak látszik ezen két korosztály adatait egybefoglalni és aztán inkább a testmagasság szempontjából osztályozni.

Középső és legidősebb korosztály						
Az értelmi képeség foka	Az átlagos magasságot elérők		Az átlagos magasságot el nem érők		Az átlagos magasságot meghaladók	
	Megfelelő viszonylagos súlyúak. (Átl. viszonyysz.: 176—186)	Meg nem felelő viszonylagos súlyúak. (Kicsi vagy nagy viszonyyszám)	Megfelelő viszonylagos súlyúak. (Kicsi viszonyyszám)	Meg nem felelő viszonylagos súlyúak. (Átl. vagy nagy viszonyyszám)	Megfelelő viszonylagos súlyúak. (Nagy viszonyyszám)	Meg nem felelő viszonylagos súlyúak. (Átl. vagy kicsi viszonyyszám)
	I.	42·86 ⁰ / ₀	61·11 ⁰ / ₀	65·— ⁰ / ₀	61·54 ⁰ / ₀	45·83 ⁰ / ₀
II.	42·86 ⁰ / ₀	33·33 ⁰ / ₀	20·— ⁰ / ₀	23·08 ⁰ / ₀	37·50 ⁰ / ₀	41·18 ⁰ / ₀
III.	14·28 ⁰ / ₀	5·56 ⁰ / ₀	15·— ⁰ / ₀	15·38 ⁰ / ₀	16·67 ⁰ / ₀	17·64 ⁰ / ₀

Az átlagos magasságot el nem érőknél és meghaladóknál csak csekély különbséget látunk a megfelelő és meg nem felelő viszonylagos súlyúak között; ám mindkét csoportban a megfelelő viszonylagos súlyúak előnyére. Azonban az átlagos magasságúak között még ennyire sem látjuk érvényesülni a viszonylagos súly hatását: akiknek a viszonylagos súlya *nem* megfelelő, éppen azok mutatják a kedvezőbb eredményt. Ennek oka lehet az is, hogy az átlagos magasságúak egyik csoportjában nagyon kevés az adatok száma; lehet az is, hogy a kedvező kor és az átlagos magasság döntő befolyása mellett elenyészik a viszonylagos súly hatása.

Mindenesetre ki kell azonban emelni, hogy a fiúknál a viszonylagos testsúlynak az értelmi fejlettséggel való kapcsolata sokkal erősebben és határozottabban mutatkozik, mint a leányoknál. A leányoknál ez a kapcsolat sokkal gyengébbnek látszik, sőt kellő határozottsággal ki sem mutatható.

Utaljunk itt arra, amit annak idején a testmagasság és testsúly közötti összefüggés tárgyalásakor többek között megállapítottunk. Arra t. i., hogy a fiúknál ez az összefüggés erősebben mutatkozik, mint a leányoknál, mert náluk a testmagasságra és testsúlyra vonatkozó megegyezési esetek százalékszámá nagyobb, az eltérési esetek százalékszámá

kisebb, mint a leányoknál. A magassághoz mért testsúly viszonzyszámainak megállapításánál ugyancsak azt tapasztaltuk, hogy a leányoknál a viszonzyszámok kevesebb rendszerességgel sorakoznak egymáshoz, mint a fiúknál és itt-ott feltűnő ingadozások vannak.

Természetszerűleg következtethetjük ebből, hogy a *testmagasság és a testsúly közötti kapcsolat a fiúknál fontosabb is, mint a leányoknál.*

A fiúkra vonatkozólag végezetül szembeállítottuk egymással a legkedvezőbb és legkedvezőtlenebb körülmények hatását feltüntető adatokat; szembeállítottuk a legidősebb korosztályból való átlagos magasságú és megfelelő viszonylagos súlyú gyermekek adatait a legfiatalabb korosztályból való nem átlagos magasságú és nem viszonylagos súlyú gyermekek adataival. A leányok közt azonban az első csoportba valót csak hármat találtunk (ahány, annyiféle értelmi képességűt) s így ezt az összeállítást mellőzzük. Egyébként a másik csoportra vonatkozó adatokat a 48. táblázat megfelelő rovatában találjuk.

Összefoglalás.

Az iskolába lépő gyermek testi és szellemi állapotára iparkodtam éveken át gyűjtött adatok felhasználásával némi világot vetni. Az ezen adatokban nyilvánuló főbb törvényszerűségeket röviden az alább következőkben foglalom össze. Ez eredmények egyrészt találkoznak más kutatók fölfedezéseivel, megerősítvén ezáltal mind azoknak, mind ezeknek a vizsgálódásoknak a hitelét; másrészt azonban új vonatkozások fölismerése is található bennük.

1. Az iskolábalépés korában a fiúgyermek magassága is, testsúlya is általában nagyobb, mint a leánygyermeké.

2. A test magassága és súlya között határozott összefüggés van; még pedig a testmagasságtól függ a súlybeli fejlettség.

3. A testmagasság növekedésével nemcsak az abszolút testsúly, hanem a magassághoz mért viszonylagos testsúly is növekszik.

4. A leányoknak nemcsak az abszolút testsúlya, hanem a viszonylagos testsúlya is kisebb, mint a fiúknak.

5. A testmagasság és testsúly összefüggését illetőleg az általános törvényektől eltérő ingadozások a leányok közt nagyobb számban fordulnak elő, mint a fiúk közt.

6. A testi és szellemi fejlettségnek egymással, valamint az életkorral való kapcsolata megállapítható.

7. A testi és szellemi fejlődésre nézve legkedvezőbb állapotnak azt tarthatjuk, ha a gyermek testmagassága éppen átlagos és testsúlya pedig a magasságának megfelelő.

8. Az iskolába lépő gyermekek közt fennálló csekély, pár hónapos korkülönbségek hatással vannak úgy a testi, mint a szellemi fejlettségre.

9. A *fiúk* testi fejlettségére nézve azonban csak az első és második korosztály ($5\frac{2}{3}$ –6 és $6-6\frac{1}{3}$ éves gyermekek) közti korkülönbség gyakorol hatást. A második és harmadik korosztály ($6-6\frac{1}{3}$ és $6\frac{1}{3}-6\frac{2}{3}$ éves gyermekek) közti korkülönbség hatása a fiúk testi fejlettségére nézve nem mutatkozik. A szellemi képességre nézve szintén csak az 1. és 2. korosztály között fennálló korkülönbségnek van hatása, még pedig nemcsak a fiúknál, hanem *mindkét nemnél*.

10. Az első és második korosztály közti korkülönbség hatása különösen erősen a *leányok* szellemi fejlettségére nézve mutatkozik. A fiúknál ez a hatás sokkal kisebb.

11. A fiúk szellemi fejlettségére a vizsgált tényezők között a túlnyomó hatást a testmagasság gyakorolja. Ezzel szemben elenyészik a korkülönbség s még annál is jobban elenyészni látszik a testmagassághoz mért viszonylagos testsúly hatása.

12. A leányok értelmi fejlettségére nézve a vizsgált tényezők közül leglényegesebbnek mutatkozik az első és második korosztály között fennálló korkülönbség. Erős azonban a testmagasság hatása is. A test magasságához mért viszonylagos testsúly még kevésbé fontos, mint a fiúknál.

A gondolkodás-típusok kísérleti vizsgálatához tanulókon.

Irta: **Pekár Károly dr.**, Budapest.

Gondolkodásunk képzetekből áll. Egész gondolkodásunk képzeteknek kapcsolása, természetesen, nagyon különféle viszonyok szerint. Képzeteink pedig érzéki benyomásainkból alakulnak, mint magasabb lelki fejlemény. Érzéki benyomásaink ugyanis a megfelelő agyközéppontokba jutnak s ott bonyolult kapcsolódások útján, nagyobb-nagyobb egységekké kapcsolódva új pszichikai képződményeket hoznak létre, ezek a képzetek, az általános képzetek és a mind magasabb rendű fogalmak. Az egyik ily agyközéppont a látó középpont, ahova szemünk látóhártyája küldi izgalmait, ezzel a középponttal látunk. Másik ily agyközéppont a halló középpont, ide fülünk csigaszervében elhelyezett kis Corti-készülék küldi izgalmait, e középponttal hallunk. Ily agyközéppont a mozgató középpont, ahonnan a testizmok mozgásizgalmai indulnak ki, ezzel mozgatjuk izmainkat stb. A látás, a hallás maga már látott, már hallott dolog felismerésével, emlékezetbeli kapcsolásokkal jár, ez már maga az apperceptio. Nos, a gondolkodás még bonyolultabb képzetkapcsolásokból áll. Míg az apperceptióban az érzékletet kapcsoltam össze emlékezetbeli képzetekkel, addig a gondolkodás a már különféle középpontok fejlesztette képzeteket, általános képzeteket, fogalmakat kapcsolja bonyolult módon.

Az egyes *érzéki középpontok* azonban nem szoktak egyforma fejlettségűek lenni. Egyik fejlettebb, mint a másik. S az egyének szerint különböző. Így például egyiknek a látó középpontja fejlett, ezt *látásos*, *visualis típusnak* nevezzük. Amelyiknél a halló középpont fejlettebb, az a *hallásos*, *auditivus típus*. Akinél a mozgató középpont igen fejlett, *mozgató*, *motorikus típus*. A látás, hallás a két fő, a két felső érzék. A szaglás, ízlés, tapintás ilyen típusalkotó szerepe jelentéktelen. Ezek az *érzéki típusok*.* És pedig a főtipusok. Ki kell ezeket egészítenünk az *altípusokkal* a valóságnak megfelelően. Így a látásos lehet *színlátásos* és *szemmozgásos típus*.

* Böven ismertette *Pekár Károly dr.*: *Positiv Aesthetika*. 1897.

A szemmozgásos megint lehet *vonallátásos* vagy *rajzlátásos* és *grafikus típus*, mely utóbbi mindig írásra, írott dologra emlékszik jól s írott szókkal is gondolkodik. A vonal, a rajz az alakfelfogás ugyanis és az írás felfogása is szemmozgások érzéseivel történik, tehát izomérzésekkel s így már ezek látásos-mozgató, visualis-motorikus típusok. Szemem mozgásaival követem ugyanis a vonal irányát s így fogom fel, a betűket is így fogom fel. A hallásos lehet *zenehallásos*, *szóhallásos típus*, amely utóbbi már szintén mozgásos, tulajdonképp *beszéd-mozgásos típus*. A mozgásos lehet *kézmozgásos* és általános *izomérzéses típus*.

Ezek ugyan érzéki típusok, de világos, hogy akinek ez az agyközéppontja fejlettebb, annál ennek a középpontnak van legerősebb képzetkészlete, fogalomfeldolgozása s legtöbb képzetkapcsolása és így *gondolkodásában is ez a képzetkészlet és ezek a képzetkapcsolások lesznek az uralkodók*, noha más középpontok képzetkészletei is adnak kapcsolatokat. Mondhatjuk tehát, hogy ez az ember *túlnyomóan színekkel, ez vonalakkal, ez írott szóval, ez mondott szóval gondolkodik* s ez úgy is van. Így tehát ez érzéki típusok lesznek a *gondolkodás-típusok* is, ha ebből az általánosabb szempontból tekintjük a dolgot.

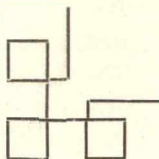
De ki kell még egészítenünk a fenti érzéki típus-felosztást. A fő *látásos, hallásos, mozgásos gondolkodás-típushoz* negyediknek kell vennünk az *érzelmes*, az *affectiv*, *emóciós* típust, aki azokra a dolgokra emlékszik jól, amelyek neki gyönyörűséget vagy keserűséget okoztak s a képzetek kellemes vagy kellemetlen hangulati velejáróik szerint kapcsolódnak gondolkodásában. Jó példát adott erre a francia pszichológus, Dugas, önmagát ismertetve, hogy miként gondolkozik, emlékezik.* Kiegészíthetjük még ezt ötödik típus gyanánt a tiszta *elvont*, *abstrakt gondolkodástípussal*.

Binet és nálunk *Nógrády* kísérletei a *leíró* és *elmélkedő gondolkodástípust* is megkülönböztetik. A leíró mindig valamelyik érzéki gondolkodástípusba sorolható, míg az elmélkedő az elvont gondolkodástípushoz tartozik.

Megmaradunk tehát az öt főtipusnál: a látásos, hallásos, mozgásos, érzelmes, elvont gondolkodástípusnál.

* *L. Dugas: Mes souvenirs affectifs l'enfant. Revue philosophique, nov. 1909.*

Hogyan történhetik ezeknek kísérleti kimutatása? Igen egyszerű *szakbeli* vagy *általános* kísérletekkel. Szakbeli lesz például vonaldísz (1. az ábrát) reprodukálása emlékezetből. A tanár felrajzolja a táblára s figyelmezteti a fiúkat: nézzék meg jól, azután letörli s a tanulók emlékezetből tartoznak reprodukálni. Nagy eltérésekre akadunk, mint magam is tapasztaltam a lőcsei reáliskolában végzett kísérleteimnél. Nos, aki jól reprodukálta, az *látásos*, és pedig *vonallátásos*, *rajzlátásos* típus. Aki rosszul reprodukálta, más típusoz tartozik.

1. kép. Emlékezetből reprodukálandó vonalrajz.

Ily szakbeli kísérlet lesz valami szöveg, egy-két mondat hangos, értelmes felolvasása s azután a tanulókkal ennek írásban való reprodukálása. Aki jól megjegyezte, *hallásos* és pedig *szóhallásos* típus. Akinél hiányok vannak, nem tartozik e típusoz.

Hasonló kísérlet valami szöveg, egy-két mondat felírása a táblára, figyelmes megtekintése s azután, ha letöröljük, emlékezetből való reprodukálása. Aki jól reprodukálja, *látásos* és pedig *grafikus* típus. Akinél hiányos, nem tartozik e típusoz.

E szakbeli kísérletekkel szemben *általános kísérlet* lesz, hogy a tanár felolvastat egy elbeszélést s azután a tanulók ezt emlékezetből reprodukálják. Aki híven leírja, *leíró* típus s ha a látásbenyomásokat emeli ki, *látásos*, ha a színekről beszél előszeretettel, *színlátásos*. Aki hozzá elmélkedik, *elmélkedő*, *elvont* gondolkodástípus. Aki csak azt mondja el, ami kellemes, kellemetlen volt, *érzelmes* típus.

Épp ily általános kísérlet egy kép bemutatása s azután eltávolítása után való reprodukálása a tanulók részéről írásban: Mit gondolnak, érznek róla? Aki híven leírja, *látásos* típus. Aki elmélkedik, *elvont* gondolkodástípus. Aki érzelmeikkel áll elő, *érzelmes* típus. (L. Nógrády kísérleteit az V. és VI. füzetekben.)

A kísérletek fordulhatnak a tanuló gondolkodása *ítéletéhez* s a gondolkodás *reprodukálásához*. A fenti kísérletek mind az utóbbiakhoz tartoztak. Az ítélerőhöz fordul például a következő szakbeli kísérlet.

A tanár felrajzolja a következő vonalrajzt:

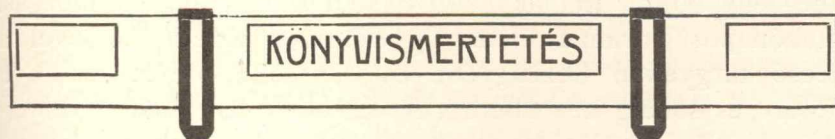

2. kép. Megítélendő vagy azonnal reprodukálendő vonalrajz.

S ezt azonnal le kell rajzolni a tanulóknak. Kérdéssel is lehet az ítélet helyességéről meggyőződni. Ha helyes, akkor látásos típus, ha nem, akkor nem tartozik e tipushoz.

Nagyon ajánljuk a kísérletezésre kedvvel s idővel rendelkezőknek e *gondolkodástípusok* *ilyetén való kísérleti kipróbálását a tanulóknál*. Kiegészíti a kísérletezést az intro-spektív kérdezgetés.

Fontos ez, már csak azért is, mert így tisztába jövünk a tanuló képességeivel is és például a látásos típustól nem fogunk nyelvi dolgokban sokat követelni stb. Sőt még az életpálya választásában esetleg tanácsokkal lehetünk az ifjak és szülők javára.

Gyermekünk első életkora.

Bubi's erste Kindheit. Ein Tagebuch von *Ernst und Gertrud Scupin*.
Lipce, 1907. Th. Grieben (L. Fernau).

Ismerteti: **Gróber Vilma**, fővárosi tanítónő.

A gyermekekkel való tudományos foglalkozás kezd mind nagyobb körben terjedni. A szülők törekednek a gyermeki lélek megismerésére, kutatják és megbecsülik annak természetes fejlődését. Ennek a felfogásnak, ennek a törek-

vésnek az eredménye az előttünk levő könyv. Objektív megfigyeléssel, körültekintéssel, minden részletre kiterjedő gondal írják le szerzők gyermekük első három évének minden mozzanatát, mutatják be lelki fejlődésének menetét. Gazdag, értékes adatgyűjtemény. A megfigyelő szülők naplót vezetnek, melybe pontosan feljegyeznek minden adatot a gyermek életműködéseinek legelső megnyilvánulásaitól kezdve. A mű eleven és hű képét adja a csecsemőkornak és a kisdedkor első két évének.

A csecsemőkorban a vegetatív élet igen élénk. A táplálkozás ösztöne erősen jelentkezik és öröklött mozgásokat vált ki. A mozgások ösztönszerűek. Reflexmozgások már az első hetekben mutatkoznak; fényhatásra behúnyja szemét a gyermek, erős hang hallatára szemöldökei összehúzódnak. A tenyerét megérintő ujjat már a 2. napon erősen összeszorította. Érzelmei testi érzelmek. Első érzése a fájdalom, a belső szervek változásaiból származó kellemetlen érzés. Az érzelmeket kifejező mozgások kísérik. A 3 hetes gyermek éles hangon sír, szemei összehúzódnak, szájszögletei legörbülnek, lélekezete elakad, teste kékes-vörös lesz. Már 2 hónapos korában figyelemmel vizsgálja környezetében a színes és fénylő tárgyakat. A 3. hónapban pedig szereti megérinteni a figyelmét lekötő tárgyat, de legtöbbször céltalanul kapkod a levegőben, tapogatózva keresi a helyes irányt. Tapintása fokozatosan finomodik, a 16. héten már biztos kézzel ragad meg egy bojtot. Hamar leköti a csecsemő figyelmét a mozgás. 4 hónapos korában élénk figyelemmel követi szemével a leelő tárgyakat. Kezeügyébe eső dolgokat nevetve dob a földre és sokáig néz utánuk. Az 5. hónapban már a hangforrás felé fordítja a fejét. A 10. hónapban pedig hosszan kíséri szemével a távozókat.

Az emlékezet eleinte igen gyenge. A 6 hónapos gyermek nem ismeri meg 10 napi távollét után nap-nap után látott nagyanyját. 11 hónapos korában azonban már észreveszi a szobában előfordult jelentéktelen változást.

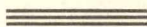
Az 1—3 évig terjedő kornak főjellemvonása a nagy szubjektivitás. Ez nyilvánul a gyermek minden ítéletében. A rá nézve kellemes és neki hasznos tárgyakat akarja, a kellemetleneket nem. A tárgyakat jóknak és rosszaknak hiszi, eszerint szereti azokat, vagy nem.

Élettelen tárgyakat, játékait élőknak hiszi. Játékait szereti, dédelgeti, gondoskodik róluk, beszél nekik, de meg is bünteti őket. Babáját altatgatja, öltözteti és a neki legkedvesebb édességekkel eteti. Míg vele egykorú barátnője főgondot a baba szépítésére fordít, ő első sorban a testi szükségletekről gondoskodik. Érdeklődik minden iránt, meglátja a jellemző tulajdonságokat és alkalomadtán következtetéseket is von le. Látja, hogy szélben a fák ágai mozognak, ezért a mozgó fákat tartja a szél okozóinak és haragos rájuk, hogy sétáját megakadályozzák. Megfigyeli az öntözőből kiömlő vizsugarakat, legközelebb látni akarja a locsolókannát, melyből az eső ömlik. Játékaival az utánzási vágyat elégíti ki. Utánozza a felnőttek cselekedeteit: írást, mosást, gombfelvarrást, szögbeverést. Az erkölcsi eszmék közül határozottan mutatkozik az engedelmség. Tisztában van a gyermek vele, hogy szüleinek engedelmséggel tartozik; aszerint tartja magát jónak vagy rossznak, hogy teljesíti-e szülei parancsát és kívánságát, vagy nem.

Különös gondot fordítanak a szerzők a nyelv fejlődésének megfigyelésére. Pontos jegyzékét találjuk a műben az összes szavaknak, melyeket a gyermek használt, megjelölve az időpontot, amikor először alkalmazta azokat. Fel van tüntetve a kiejtés fokozatos fejlődése is. Kezdetben indulatokat kifejező artikulálatlan hangokat ad a gyermek, majd hangulatai kifejezésére használ tagolatlan beszédet. Pár nappal később a hurutban szenvedő gyermek egészen elnémul. Azután egyes szótagok szerepelnek beszédében, melyeket utánzással sajátít el. Egy-egy újonnan megtanult szótag végnélküli ismétlése gyönyörűségeket szerez. Az előmondott szavakat először a 9. hónapban ismétli helyesen a gyermek. Végül az első év végén már önállóan használ néhány szót. A szavak eleinte pusztán utánzások, csak később fűződnek hozzájuk képzetek. A 22. hónapban már szerepelnek egyszerű mondatok, az egyes bővítőrészek fokozatosan lépnek fel. A 2. év végén már hosszabb elbeszéléseket tart a gyermek. Összetett mondatokat csak a 3. év végén használt. Rohamosan nő az újonnan tanult szók száma a 34. hónaptól kezdve. A teljes szókincs a 3. év végén 1142 szóból áll. Legkönnyebben sajátította el a gyermek a főneveket, azután az igéket, mellékneveket és határozókat. Külön fejezetben találjuk

összegyűjtve a színérzetek fejlődésére vonatkozó megfigyeléseket. Színmegkülönböztetések a 2. év végén lépnek fel, de a szín képzete még nem fűződik határozottan a szóhoz. A 29. hónaptól kezdve kísérleteket végeztek a színek helyes megkülönböztetésére. Százalékos arányban első helyen áll a fekete, utolsó helyen a szürke szín.

E. CramausseL: Le premier éveil intellectuel de l'enfant.

Bibliothèque de philosophie contemporaine. Paris, F. Alcan, 1909.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

E. CramausseL «*A gyermeki értelem első ébredése*» című most megjelent könyve kizárólag az értelemre vonatkozó megfigyeléseket tartalmaz, amelyeket egy filozófus apa a gyermekekről gyűjtött.

A munka hét fejezete fokozatosan szól az érzékek működéséről, a képzetkapcsolásról, a szemléletről, a nyelvről, a fogalomról, az ítéletről és az okoskodásról.

Mindenekelőtt az első színekről, az első hangokról s az első mozgásokról szól. Erősen kiemeli, hogy az első érzékletek is már *tiszták, intenzívek*, nem zavarosak. Később gazdagabb lesz az érzékletek világa, bonyolult kapcsolatok jönnek létre, de sohasem oly erős, tiszta, mint az élet hajnalán, ez az *érzéklelet aranykora*, később csak veszíthet erejéből.

A gyermek sokáig *csak contiguitas* (külső érintkezés) *szerint asszociál* s nem fogja fel a hasonlóságokat s nem alkot nemeket. A gyermek emlékezetét épp ezért *érzéki emlékezetnek* (mémoire sensitive) nevezi, amely a tulajdonképpeni értelmi elemektől még ment. Innen ez emlékezet «*sajátos egyenlőtlen-sége*», elfelejti, amit tegnap tudott, holnap talán megint fogja tudni. Innen *nyersesége*, mindig a maga egészében mozog. Innen sokszor jelentékeny *hűsége*. A mi emlékeinket folyton igazítja, alakítja a cselekvés, de a gyermek híven megőrzi tiszta érzékleteit. Az emlékezetnek is aranykora a gyermek-

kor. Kevés ismeretében semmi mesterkéltséget, hamis; lelke gyermekhűséggel tükrözi a jelent és a multat. A gyermek *figyelme* közömbös oly dolgokkal szemben, amelyek minket érdekelnek s olyanok iránt érdeklődik, amelyek minékünk nem tűnnek fel. Lassankint emlékei között bizonyos kiválogatódás jő létre, a legegyszerűbb, a legbiztosabb s ez lesz értelmének alapja.

Különös mértékben jelenik meg a gyermekben a *szemlélet*, a tudat bizonyos tényeinek önkéntelen projekciója, a subjektivitás elmosódásával. Az elme e *konstruktív* tevékenysége szinte gépiesen megy végbe. A gyermekben igen élénk és üde. Boldogan szemléli a világot. Az első lombzúgás, madárröpülés, anyja tekintete jóleső képek. Az érzékek fiatal-sága, a valóság újsága, a könnyed erő kifejtés, az értelem kezdete jellemzi e szemléleteket. A gyermeki szemlélet kiválóan könnyed és gyors. A cselekvéstől függetlenül, csak a gondolatnak élve, a gyermek képei *tiszták, őszinték, egyéniek*, akár a művészekéi, költőkéi. A gyermekkor üdesége, friss-sége, tisztasága, elevensége nyilatkozik ebben is.

A gyermeknek megvan a maga *nyelve* sajátos szavaival, sajátos képeivel, sajátos nyelvtanával, sajátos logikájával. A mód, ahogy a gyermek megtanulja a nyelvet, ahogy magyarázza, kitalálja jeleinket, habár félreértik, javítják, mégis a legtakarékosabb úton, a legkevesebb veszteséggel halad a gondolat felé. Ez is *őszinte, eleven, egyénies* a gyermekben.

A nyelvfejlődéssel jár a *fogalomalkotás*. A nyelv szilárdítja meg, állandósítja, kiterjeszti, fejleszti a fogalmakat. Az első fogalmak bizonyos részleges azonosságból fejlődnek ki az egyes dolgok között. A szavak segítségével később fejlődő fogalmak nyúlékonyabbak, határozatlanabbak.

A fogalmakkal fejlődnek az *ítéletek*. Ezekkel a gyermek állítja, hogy ismeri a dolgot, nevét, tudja használni, ismeri tulajdonságát, viszonyát mással. Eleinte *utánzással* tanulja ezt: a hallott itéleteket ismétli. Auto-szuggesztíóval is, úgy hiszi, kitalálja. Természetesen a tapasztalat javíthatja azután ez itéleteket, kifejleszti a gyermek kritikai érzékét, megtanítja a valóság rendjére.

Az *okoskodás* a gyermeknél a képzetkapcsolásból indult ki vagy rávezetőleg (induktíve), vagy levezetőleg (deduktíve) analógiák útján. Gyakran nem felel meg a valóságnak, csak

formális gyakorlása a gondolkodásnak e kezdő fokon. Eleinte csak gyanítás, kitalálás, hozzávetés. De így fejlődik ki *tévedések útján*, javítgatással az ész.

Mint látható, Cramaussel könyve igen érdekes, új világtításban mutatja a gyermekkor tapogatózó, magátjavító, de üde, eleven lelki életét.

Franz Tuczek: Gehirn und Gesittung.

Rede, gehalten bei der Übernahme des Rektorats am 13. Oktober 1907.
Marburg, N. G. Elwert, 1907.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

Agyvelő és erkölcsiség című rektori beszédében Tuczek Ferenc, a jeles német elmeorvos mintegy kiegészíteni iparkodik Meynert-nek (Theodor Meynert: *Sammlung populärwissenschaftlicher Vorträge*. 1902.) a német elmeorvosok és pszichologusok egyik legjelesbikének éppen ily című népszerű előadását. Meynert ott kiemelte, mennyire enyhíti a humanitás, vagyis az erkölcsiség a létért való küzdelem nyerse-ségét. A tovább fejlődő erkölcsiséggel, mondja Tuczek, meg-nemesednek a formák, melyekben az éhség és a szerelem az alkotás rugóivá válnak. Egyetemeket szervezünk a szellemi fegyverek élesbítésére és menedékhelyeket a szellemi sebek gondozására.

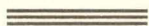
Noha a kölcsönös segítség nyomait az állatokban is megtaláljuk, mégis csak az emberben fejlődött ki a természet kiaknázásával, az anyagi és szellemi javak védelmével annyira, hogy meg-nemesítette a küzdelem formáit az erkölcs, törvény, művészet, tudomány alakjában, az önfentartást és fajfen-tartás ösztönét az állami fentartás ösztönévé és felebaráti szeretetté bővítette ki. Nagyon előmozdította ezt az emberben a történelem, a nyelv, a lelki állapotok kifejező mozgása, továbbá a közösség, a közérdek altruista érzésének kifejlő-dése, mely megelégedést szült, ha az illető a közért cselekedett.

Az elmebajosoknál az én és a külvilág viszonyainak értékfogalmi változván, ily kölcsönösségről nem beszél-

hetünk s így a társadalmi életre nem alkalmasak, károsak, eltávolítandók, ha még oly érzékenyen sujtja is őket a szabadságvesztés. Iparkodnunk kell megelőzni az ily bajokat az életre, *a társadalmi életre való neveléssel, az idegélet hygienéjével.* E tekintetben az újabb törvények is védelembe veszik a *gyermeket.* De az elmebetegeket is foglalkoztatják újabban, hogy részt vegyenek a közös munkában.

Végül vázolvva mint törekszik vállvetve a modern társadalom az összesség mind erkölcsösb, egészségesb, tisztább életére, az ifjúságot az igazság kutatására buzdítja, de sohase bízza el magát, mondja Forel szavaival, mert amit elér, mi abból érdeme? Agyvelejét szüleinek köszönheti, kutatása elődök munkáján épül fel. Érdeme csak kötelességteljesítés.

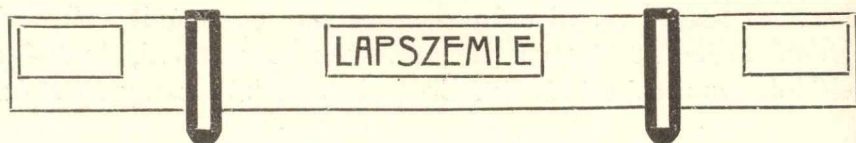
Report of the Education Committee of the London County Council.

Submitting the Report of the Medical Officer (Education) for the twenty-one months ended 31 st December, 1908. London, P. S. King & Son, 1909.

Ismerteti: **Pekár Károly dr.**

«*A londoni községtanács nevelés-bizottságának jelentése*» meglepő tágkörű munkásságról számol be. Szól először a kollégiumok, középiskolák orvosi felügyeletéről, történetéről, épületeiről, rendjéről, a vizsgálatokról, a fertőző betegségekről, a himlőoltásról. Azután az alsóbb iskolás gyermekekről szól. A mandolagyulladásokról, adenoidokról, a rossz táplálkozásról, anaemiáról, iskolai kirándulásokról, szívtágulásról, a fogakról, a látásról, a bőrbajokról, gyöngeségről, tuberkulózisról, orreldugulásról, a beszédéről, a túmunkákról, az iskolai porról, fertőtlenítő szerekről, porkötő olajról, az egyéni egészségügyről, az iskola tisztogatásáról az orbáncról, fertőző bajokról, ezek kimutatásáról, a baktériumos csirákról, a diphtheritistről, vörhenyről és kanyaróról, a fogyatékos, gyöngelméjű gyermekek Leo street-i külön iskolájáról, az erkölcsi fogyatékoságokról és felügyeletükről, a visszaesőkről, gyöng-

akarattúakról, a szabadban szervezett iskolákról (*open air schools*), berendezésükről, a fizikai mérés-adatokról. Mindezt kiegészítik az eredményeket feltüntető táblázatok, összeállítások. Az igazán gazdag munkásság ugyancsak szem előtt tartja a gyermekjólét elveit. S igazuk van, hiszen a *gyermekjólétben* a következő nemzet jólétét becsüljük, óvjuk, őrizzük meg. Ily modern értelemben kell értenünk a régi latin mondást: *Maxima debetur puero reverentia*.

Az antwerpeni gyermektanulmányi társaság működése az 1904., 1905. és 1906. években.

(Befejező közlemény.)

Irta: **Sándor Domokos**, nyug. tanár.

Első közleményemnek mindjárt az elején jeleztem volt, hogy az ott elmondottakhoz kiegészítéssel tartozom. Igérem beváltására másnemű elfoglaltatások miatt csak most kerülhet sor.

I. A kísérleti pedagógia állása Franciaországban. Az ezt ismertető szemle *Vashide N.*-nek, a párisi kísérleti pedagógiai laboratórium vezetőjének és *Draghicesco D.*-nak, a Sorbonne növendékének műve és az a célja, hogy egybefüggő képét adja a kísérleti pedagógia munkálkodásának Franciaországban. A működés, munkavezetés, irányítás főérdeme itt *Binet A.*-é, a francia kísérleti pedagógia megalapítójáé, kinek nevével a kísérletcsoportok mindenikénél találkozhatni. A címbeli szemle a következő kísérletcsoportokat öleli fel: 1. Az embertani mérések; 2. a gyermeknyelvnek fejlődése; 3. az élettani jelenségek; 4. az egyéniség fejlődésének a lélektana; 5. az emlékezőtehetségnek és a gondolatok egybefüggésének kikutatása; 6. a munkavégzés minősége s a szellem elfáradása; 7. a gyermek figyelőképeségének a tanulmányozása; 8. a szuggesztió és hipnotizmus; 9. a kedélyhullámozások

tanulmányozása; 10. a bonyolultabb lélektani jelenségek megfigyeltése és 11. a hiányos fejlődésű gyermekek nevelésére vonatkozó észleletek.

Minden egyes csoportra nézve ismertetve van a kísérletezés módja, csatolva a szerzett adatok táblázatos kimutatása, végül megállapítva a táblázatos kimutatások nyomán nyerhető eredmények.

II. A bőr tapintóképességében mutatkozó (esztéziometrikus) változások. E címen Schuyten M. C. dr. tanárnak egy terjedelmes, a «Paedologisch Jaarboek» 6. évf. 1—90. lapjain látható és előzetes kísérletek alapján nyugvó tanulmányával találkozunk. A tanulmány (Esthesiometrikus változások az iskolás gyermekeknél) két részből, t. i. az 1—21. lapig terjedő *bevezetésből*, meg a 22—90. lapig terjedő s a kísérletekről táblázatos kimutatásokban beszámoló *tárgyaló részből* áll.

A bevezetést egy (1834—1905-ig terjedő) szakirodalmi szemle nyitja meg az aesthesiometrikus tanulmányok fejlődéséről. Birálatos előző kísérletek jönnek e szemle után. E szakasznál arra a kérdésre ad feleletet a tudós pedológus, hogy ilyenmű kísérletezéseknél minő módszert kell alkalmazni, hogy miben áll a kísérletezés technikája s az aesthesiometer segítségével képesek vagyunk-e megállapítani a szellemi kimerülés meg a testi elfáradás mértékét?

Az előzetes tanulmányokhoz megkivántató kísérletek legelsejét Schuyten egy serdülő leánynon, a többieket 25 felnőttön egy előadás végeztével, később egy egész osztályon, két hóig tartó idő alatt, ezt követőleg két ifjún végzi egy három órás szabadban tett kirándulás, végül ugyancsak két ifjún, de már öt óráig tartó kirándulás befejezése után. Az előzetes tanulmányt az utóbb említett kísérlet ismétlésével és az eddigiekből nyert adatok táblázatos összeállításával fejezi be.

A derekas tanulmányozás 1904. október elején kezdve és 1905. évi július havában végezve, egy-egy (értelmesebb és kevésbé értelmes növendékekből összeválogatott) 35—35 tagú fiú- és leányosztályra terjedett ki. Az említett kísérletező munka végzésére fordítandó időül a hó első hat napja és napi időül a fiúkra nézve d. e. 8¹/₂—9 óra, leányokra nézve 10¹/₂—11 óra, d. u. pedig a 3 órás szünetet megelőző idő volt kitűzve. A kísérletekről tanuskodó táblázatok a kö-

vetkező szempontokat tüntetik fel: az *évi váltakozás görbéjét*; a) általánosan; b) az iskolázásnak az évi vizsgákat megelőző és követő idejéről; 2. *a heti görbét*; 3. *a napi görbét*; 4. *a kísérlet alá vont növendékek*: a) értelmi fejlettségének, b) nemének, c) az arc jobb vagy baloldalán végzett kísérletnek e görbék alakulására gyakorolt befolyását; 5. a figyelem és bőrérzékenység váltakozásának a görbéjét összehasonlítva az aesthesiometrikus évi görbével. Az összes kísérletezés eredményei a következő tényekben foglalhatók össze:

A) Az aesthesiometrikus görbék havi középértéke októbertől (az iskolai év kezdetétől) júliusig (az iskolai év végéig) emelkedést mutat. Az értékek sülyedésének (az erőgyarapodásnak) némi nyomai csak a karácsonyi meg a húsvéti szünetek alkalmával észlelhetők mind a leányoknál, mind a fiúknál, úgy az értelmes mint a kevésbé értelmes gyermekeknél.

B) Héten át hétfőtől szerdáig a bőr érzékenysége növekedést, onnan kezdve szombatig némi visszaesést (fáradtságot) mutat, melyen sem a csütörtöki félnapnyi, sem az egész vasárnapi pihenés nem sokat módosít.

C) A délelőtti foglalkozás végén, ámbár 10 órakor a 15 perces szünet jön közbe, nagyobb elfáradás észlelhető, mint a kezdetén. A délutáni első óra, e tekintetben, a délelőtti utolsó órával áll egy szintvonalon. (Belgiumban és Hollandiában a napi derekas étkezés d. u. 6 órakor történik.)

D) Kisebb tehetségű gyermekek egész éven át nagyobb eredményszámokkal szerepelnek, mint a tehetségesek. Az előbbieket t. i. élesebben reagálnak és kevésbé fáradnak el, mint az utóbbiak. Aesthesiometrikus úton eszerint a tehetséges gyermekek az ellenkezőktől könnyen megkülönböztethetők.

E) A leányok kisebb számokkal szerepelnek, mint a fiúk. Bőrérzékenységük tehát nagyobb, mint a fiuké.

F) Az iskolásgyermekek az agynak főleg a bal féltekéjével dolgoznak. Innen van az, hogy az arc jobbfeléről nyert fáradtságszámok többnyire nagyobbak, mint a balfeléről nyertek ($R > L$). Nem valószínűtlen azonban, hogy a reakció a bal, mint a jobb arcon egyenlően történik és így a tényleges eredmény éppen ellenkező.

G) Az aesthesiometrikus értéknek bárminő *mm*-számmal történő emelkedése nagy jelentőségű. A szellemi munka kez-

detét megelőzőleg nyert *mm*-k száma határozottan kinyilvánított elfáradás esetén és még felnőttéknél sem haladja túl az ötöt. E szám az év végeig apránként növekedhet ugyan, főleg akkor, ha a napi elfáradást a pihenés, meg a bőséges táplálkozás meg nem szünteti; de «mindedig sem azt nem tapasztaltam, — mondja Schuyten — hogy a szám az iskolai év elejétől a végéig 10 *mm*-n fölül emelkedett volna, sem azt nem vagyok képes megállapítani, hogy az emelkedés végső határa hány *mm*-ig mehet».

III. Az emlékezőtehetségnek az iskolásgyermeken észlelhető változása című tanulmány is *Schuyten M. C. dr.* tanártól származik és a *Paedologisch Jaarboek* 6. évf. 91–128. lapjain olvasható.

Az itt meglehetősen összevontan ösmertetendő tanulmányt az elébb idézett évkönyv III. és IV. kötetében megjelent beszámolás előzte meg. Már itt határozottan meg vannak jelölve az emlékezőtehetség működésére behatást gyakorló tényezők, t. i. 1. a fáradságnak a kísérletezés alkalmával észlelhető foka; 2. az illető egyén gyakorlottsága az emlékezés lelki műveletének a végrehajtásában; 3. a szóbanlevő és az emlékezetben megőrzendő képzetek értéksora; 4. a kísérlet alá vett egyén szellemi fejlettsége; 5. a neme; 6. a kísérletezésre választott évszak; 7. a kísérlet alá vett egyén társadalmi állása; 8. fizikai állapota (izomereje).

Ez előzetes tanulmány eredményét és más tanulmányozók vizsgálatait is szem előtt tartva, Schuyten a tervezett kísérletek megtétele végett az antwerpeni iskoláknak 1891-ben született fiú- és leánynövendékeiből az elébb jelzett minőségek szerint négy nyolc-nyolc tagú csoportot (négy-négy fiú és ugyanannyi leánygyermekből állót) alkotott. Ezeket végezte a szükséges kísérleteket és pedig az ősziakat az 1902. évi október, a télieket 1903. évi január, a tavasziakat és nyáriakat u. e. év április és július hónapjaiban, minden hó elején a hétfő és péntek napok délelőtti és délutáni első óráiban, elébb a leány- azután a fiúcsoportokon. A végzett kísérletek számadataiból összevontan egybeállított kettős táblázatok az elébb idézett évkönyv 6. évfolyama 107–127. lapjain találhatók.

A táblázatok nyomán megállapítható eredmények a következők:

1. Az *elfáradás* gátlólag hat a lélek fogalombefogadó képességére. Értelmes növendékek lelkében nemcsak ellenhatás támad e fáradásnak a hatásával szemben, sőt az ellenhatás náluk éppen új erőforrásul érvényesül.

2. A *gyakorlásnak* jótékony hatását itt nincs miért külön szóvátennünk. A gyakorlás az emlékező tehetséget hogy mely oldalról és mennyiben erősíti, továbbá mely képzeateink azok, melyeknek emlékezetére a gyakorlás leginkább hat: e kérdésekre a kielégítő felelet csak többoldalú előzetes tanulmány alapján várható.

3. A *képzetek sorát* illetőleg még mindig az az eredmény, hogy az emlékezet a sor legelső és legvégső tagját őrzi meg legbiztosabban és pedig az elsőt azért, mert az a lélekre a legerősebben hat, az utolsót meg azért, mert nem volt utána egy későbbi, mely annak a hatását megzavarja.

4. Az *értelmi fejlettség* hatásáról a következő eredményt lehet megállapítani: az értelmi fejlettség magasabb fokán álló gyermekek emlékezte nagyobb, mint a kevésbé fejletteké, míg a szóemlékezet az utóbbiaknál mutat föl kedvezőbb eredményeket.

5. *Nemek* szerint a fiúknak átlag jobb számemlékezetök van, mint a leányoknak, ellenben a leányok jobb emlézők, (könyvnélkültanulók) mint a fiúk.

6. Ami a *társadalmi állást* illeti, amennyiben az antwerpeni községi iskolákban a különböző társadalmi állások képviselve vannak, a kedvezőbb társadalmi állású szülők gyermekei csak kevésbé mutatnak nagyobb eredményszámokat, mint a kevésbé kedvező állásúakéi.

7. Az *izomerőre* nézve megállapítható a táblázatokból, hogy az értelmesebb fiú- és leánygyermekek izomereje nagyobb, mint a kevésbé értelmeseké, egyúttal az utóbbiak emlékezte gyöngébb, mint az értelmeseké.

8. *Évszak* tekintetében a fiúk és leányok váltakozási görbéi nem haladnak párhuzamosan. Úgy látszik, mintha az emlékezet tavasszal és nyáron jobban végezné a szolgálatot, mint a más két évszakban. «Azonban egyéni nézetem szerint, mondja Schuyten, e téren még terjedelmesebb, behatóbb kutatások végzendők s a végleges eredmény csak ezek alapján lesz megállapítható».

IV. Graphológiai vizsgálatok. E pont alá két tanulmány ösmertetését fogtam össze. Ezek elsejének címe: «*Hogyan húznak az elemi iskola legfelsőbb osztályabeli növendékek egy tiszta lapra egy deciméter hosszúságú vonalat?*» A tanulmány szerzője, 't Kindt, belga gyermektanulmányozó.

A tanulmány abból a tényből indul ki, hogy az elemi iskolai legfelsőbb osztályos növendékeknek számtalan alkalomuk nyílik a kisdédóvóban és különösen a népiskolában a méterrel s annak kisebb részeivel megismerkedni s így a kérdéses deciméter, meg az egyenes vonal megbízható fogalmát is megszerezni. Ez előzmények föltevése mellett a tanulmányozó kísérleti úton akar kielégítő feleletet kapni arra a kérdésre, hogy az elemi iskola végső osztályabeli növendékek-nél e fogalmak mennyire megbízható állapotban találhatók.

A kísérletező e célból az iskolai év végén az elemi iskola végső osztályából kiválasztott 11—14 év között álló 30 növendéket; mindenkinek a kezébe adott 16—16 négyszög alakú, 20 cm. oldalhosszúságú rajzpapírt, egy-egy lány rajz-ónt s egy-egy 10 cm. hosszúságú vonalzót. Most kézbeveteti velük az előttük is ismert (10 cm. hosszúságú) vonalzót, hogy azt egy félpercre függő állásban maguk előtt tartsák, a hosszúságát jól megfigyeljék, azután pedig eltegyék, hogy munka közben többé ne láthassák. Ez előkészület után fötszólítja őket, hogy mindenik növendék húzzon mindenik lapra egy-egy 10 cm. hosszúságú egyenes vonalat: egyikre függő vonalat felülről lefelé, a másikra ugyanilyet, de már alulról fölfelé, azután jobbra, balra dülőt, vízszinteset jobbról balra és balról jobbra dülőt és mindenik irányút ne csak jobb, hanem balkezével is, míg így mindenik növendék mindenik lapját fölhasználta egy-egy 10 cm. hosszúságú egyenes vonal írására.

A beadott rajzok (a vonalak hosszúsága) 0·1 mm pontosságig menő mérés alá jőnek; táblázatok készülnek róluk, melyeknek tanusítása szerint a beadott 480 vonal közül 263, — azaz: felénél több — jóval rövidebb a 10 cm-nél és pedig 65—96·9 mm-ig terjedő hosszúságú; a felénél valamivel kevesebb: 217 pedig a 10 cm-nél nagyobb hosszúságú, vagyis 102·5—151·5 mm-nyi és egyetlen vonal sincs olyan, mely a kívánt 10 cm-t pontosan ütné.

A 2-dik *graphológiai tanulmány*: «*Az írás külalakja*» címen ismét Schuyten-től származik. Bevezetésül felemlíti az

író, hogy e tanulmányra, mellyel három éven át foglalkozott, a flamand irodalomban két jóhangzású névvel bíró nő irányította a figyelmét; a vonatkozó világirodalmi termékeket is bemutatja s főlemlíti főleg *Pellat L.*: «*L'education aidée par la graphologie*» (a graphológia, mint a nevelés elősegítője) című legújabban megjelent művét, melynek tanúsítása szerint a gyermek írásának tanulmányozása jó szolgálatot tesz a lelke minőségének a kiösmérésére.

A címbeli tanulmány szerzője összesen 30 és pedig 11—16 évig terjedő korú, felerészben fiú-, felerészben leánygyermekcsoporttal kísérletezett s a legnagyobb pontosságig mérő mérések nyomán a következő kérdésekre igyekezett határozott feleleteket nyerni: 1. mekkora a betűk magassága? 2. A sorok hosszúsága? 3. Minő a soroknak, 4. a beírott papirnak, 5. a tisztánhagyott levélpapirosnak a külalakja?

A minden oldalú pontos számbavétel alkalmával elért eredmények közül a következőket közlöm:

Valamely megállapított szöveg leírásának az elején a gyermekek rendszeren rövidebb *sorokat* írnak, mint a vége felé.

Ugyanazon osztálynak a korosabb (tehát a fejlődésben inkább visszamaradott) növendékei a munka kezdetén is, a végén is rövidebb sorokat írnak, mint a fiatalabbak.

A tanítók által fejletlenebbekül megjelölt növendékek rövidebb sorokat írnak, mint a fejlettebbek. Ez az eredmény azonos az előbbivel.

A *betűk nagysága* az írásmunka kezdetén jóval meghaladja a végén észlelhető nagyságot.

A 16 soros írás közepén, a két nyolcas sor között egy kis nyílás észlelhető mindenik írásnál, amely jelenséget hajlandók vagyunk lélektani okokból származónak tekinteni.

A kézirat végén a gyermekek több papírt hagynak fehérén, mint az elején; az egyes sorok első és második fele között észlelhető hézag ugyanaz marad.

V. A délelőtti és délutáni tanítás eredményeinek összehasonlításáról. *Schuyten* tanulmánya. «Vonatkozó észleleteim már korábról vannak — kezdi a tanulmányozó — s ezek alapján igyekeztem is kísérletileg kimutatni, hogy a délutáni tanításkor a tanulók elfáradásának a mértéke jóval nagyobb s így a munkabírásuk jóval kisebb, mint a délelőtti-nél. Ezek folytatásaul a nürnbergi nemzetközi egészségügyi

kongresszuson jelentést tettem eddigi vizsgálódásaim eredményéről. Vizsgálódások ezideig azonban tisztán lélektani alapon történtek.» Ezeknek, valamint az ezek után folytatott behatóbb vizsgálódásoknak összes eredményével a belga «Paedologiai Évkönyv» 6-ik évfolyamának a 159–207. lapjain számol be, még pedig külön a lélektani alapon és külön a lélek-természettani alapon nyugvókéval.

Az első helyen említett kísérletcsoport három alcsoportot foglal magában. Az egyik alcsoportnál az ú. n. *másoló-módszert* (a, e, i, o, u, r, v betűkkel alkotott 64 betűcsoportnak 5 percnyi megfigyelés után emlékezetből történő másolása) alkalmazza; a második alcsoportba tartozó kísérletek a jelen alkalommal ismertetett graphológiai tanulmányokhoz; a harmadik alcsoportbeliek pedig az ugyancsak most ismertetett «Emlékező tehetség váltakozásai» cím alatt valának bemutatva. Az itt jelzett mindhárom alcsoporthoz tartozó kísérletek alapján szerkesztett kimutatások táblázatai azt a végeredményt adják, hogy a lélektani nézőpontokból vizsgálat alá vett osztályok növendékeinek délelőtti munkaképesége határozottan fölötte áll a délutáninak.

Ami a lélek-természettani kísérletek főcsoportját illeti, ennél két alcsoporttal találkozunk, t. i. arról szóló beszámolóval, hogy minő volt a kísérlet alá vont növendékek izomereje meg a bőrérzékenysége a délelőtti és délutáni munka kezdete előtt és a végzése után. A vonatkozó táblázatok itt is ugyanazt bizonyítják, amit az előbbi főcsoportról már megállapítottunk.

Ez általánosságban kimondott eredményhez a következő érdekesebb különöket csatolhatni: a) valamely értelmellen, de a növendékek elébe kifüggesztett szöveg másolásánál a növendékek (fiúk, mint lányok) kevesebb hibát (szó-, betűkihagyás, betűmegcserélés, betoldás, javítás) ejtenek a délelőtti, mint a délutáni órákon. b) Hallás útján tudomásul vett kétjegyű mennyiségek észbentartása a nap folyamán hovatovább mindinkább és észrevehetőleg kisebbedik.

VI. Módszertani adalék az idegen nyelvek tanításához.
Schuyten M. C. dr. tanártól.

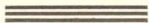
«Több esetben volt alkalmam megfigyelni, mondja Sch., hogy idegen nyelv tanításakor könnyebb a gyermeknek az idegennyelvű szöveget anyanyelvén visszaadni, mint a megfordított irányú szellemi munkát végezni. E magán és nyelv-

vészek előtt köztapasztalat nyomán vettem munkába a mondott jelenség teljes mibenlétének, a kísérletezés alapján leendő kiderítését.»

A tanulmány szerzője a kísérletezést egyelőre egy 11:5 éves leánygyermekkel, a nyári félévben csak a holland és francia nyelvre vonatkozólag, később iskolákban, különböző osztályokba járó, tehát különböző korú és fejlettségű fiú- és leánygyermekkel és egyelőre ugyancsak a flamand és francia nyelvekre, még később a francián kívül a német, angol nyelvre vonatkozólag is folytatta. Gyakorlatok anyagául a gyermek előtt ösmeretes állatok és dolgok (házi-, vadállatok, növények, étel-, italneműek, ezek fajainak, részeinek) nevei szolgáltak.

A táblázatokba foglalt adatokra vonatkozólag két kérdésre kell felelnünk. Ezek egyike az, hogy ámbár Belgiumban a törvényhozás, igazságszolgáltatás, közigazgatás és javarészből a tudományos és hírlapirodalom nyelve is francia, honnan van az, hogy ez utóbb nevezett nyelv tanulása mégis több munkát ad a flamand gyermeknek, mint akár a német, akár az angol nyelv. E jelenség oka a német és főleg az angol nyelvnek a németalföldi (flamand, holland) nyelvvel feltűnő rokonságában található. A *«hochdeutsch»*, melyet Hannóverben beszélnek legtisztábban, már Köln vidékén kezd *ellaposulni* (plattdeutsch). Hollandiában és Belgiumban már annyira közel jut az angolhoz, hogy a Hódító Vilmos szállította francia nyelvelem leszámításával a többiben a németalföldi nép a magáétól csak kevéssé eltérő elemekre talál.

A másik kérdés a nyelvészek előtt általánosan ösmert ama tény okára vonatkozik, hogy idegenből anyanyelvre fordítani könnyebb, mint anyanyelvből idegenre. A lélekműködésnek e munkák végzésénél a következő jelenségeit észlelhetjük: Az idegen nyelvből az anyanyelv felé irányuló associatio annyi, mint egy bizonytalan pontról biztos alap (az ismert anyanyelv) felé kiinduló lelki működés. Ellenben az anyanyelvből az idegen nyelvű kifejezés felé induló léleknek elébb össze kell gyűjtenie az anyanyelvben észlelhető mindazon elemeket, melyek az idegen nyelv szavához, kifejezéséhez szolgáló útát biztosítják. Ez utóbbi munka pedig a lelki erő nagyobb mértékű tömörítését követeli, mint az ellenkező út megtétele.

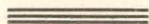
Bulletin de la Société libre pour l'Étude psychologique de l'Enfant.

Közli: **Martos Ágostné** Budapestről.

A francia gyermektanulmányi társaság hivatalos közlönyének április-májusi számában *Binet* Alfréd azzal a kérdéssel foglalkozik, vajjon az elemi népiskola megfelel-e azon céljának, hogy a gyermeket a gyakorlati életre hasznosan előkészítse? Evégből *Limosin* népiskolai tanító buzgó közreműködésével sikerült oly táblázatot összeállítania, melynek egyes rovatai feltüntetik azon növendékek adatait, kik 1891. és 1904. év között hagyták el az elemi iskolát. Az adatokat a Szajna menti *Samois* község iskolájának anyakönyvei és *Limosin* egyéni megfigyelései, bő tapasztalatai szolgáltatták. A táblázat rovatai a következők: 1. A sorszám. 2. A volt tanuló neve. 3. Az apa foglalkozása. 4. A volt tanuló foglalkozása. 5. A család közreműködése a gyermek nevelésében anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben. (E három irányú behatás érdekes alapon készült számadatokban van kifejezve.) 6. A család vagyoni állapotának meghatározása. 7. Az iskolában nyert osztályzatok értékének összehasonlítása a volt tanuló jelenlegi állásának szociális értékével.

A kimutatás összegezéséből azt látjuk, hogy az elemi népiskola mai szervezetében is oly keretet ad a gyermeknek, melyben már hasonló éveiben jelét adhatja az élet küzdelmeihez majdan szükséges életrealitásának és már itt is sejtethető, hogy mekkora lesz a gyermek szociális értéke a jövőben? Azonban nincs benne kimutatva az, hogy ezt az értéket egyedül a népiskolai oktatás segítségével éri el a gyermek; továbbá, hogy ezen oktatás megfelelne korunk szükségleteinek és teljesen alkalmazkodnék a gyermek szellemi képességeihez.

A *Limosin* adatai leginkább arról tanuskodnak, hogy egész csomó más tényező is közrehat a nevelésben, oly tényezők, melyek az iskolán kívül esnek. Egy tanítót sem fog meglepni pl. az, hogy a jobbmódú családok gyermekei, ha őket tanulásukban a szülők is támogatják, általában több sikert aratnak az életben, mint az elhagyatott, szegény gyermekek.

≡
GYERMEKTANULMÁNYI MOZGALMAK
≡

Ranschburg Pál egyetemi magántanár. A vallás- és közoktatási miniszter Ranschburg Pál dr. idegorvosnak a budapesti tudományegyetem orvosi karán az orvosi pszichológiából egyetemi magántanárrá történt képesítését jóváhagyta és őt ebben a minőségében megerősítette.

Amikor nagy hírű tudósunkat az egyetemi tanszékre jutásakor örömmel üdvözljük, ugyanakkor örömlenkeztünk ki amiatt, hogy az orvosi egyetemen az ő kinevezésével tanszéket konstituáltak a lélektan számára. Ezen tanszék létesítésének nagy jelentősége van az orvosi egyetemre nézve, ahol a leendő pszichiátereknek, iskolaorvosoknak, gyermekorvosoknak módjuk lesz nemcsak a pszichopathologikus jelenségekkel, hanem az általános lélektani törvényekkel is megismerkedniök. Nagyobb fontosságot ad e magántanári habilitációnak, hogy Ranschburg Pállal együtt bevonul az egyetemre a *kísérleti lélektan*, amely tudomány elől az egyetem eddig érthetetlen módon elzárkózott. Örvendetes, hogy éppen Ranschburg Pál az, aki a kísérleti lélektan zászlóját a tudományegyetemen kibontja. Ranschburg Pál, aki az ő lélektani felfedezéseivel, az általa feltalált lélektani eszközökkel, új vizsgálati módszerekkel, a gyermektanulmányi, pedagógiai, pathológiai, kísérleti pedagógiai és psychopathológiai kutatásaival, nagyszabású műveivel ismertté tette nevét a világirodalomban, díszére válnék bármely egyetemnek, éppen ezért sulyt és díszet ad annak a tanszéknek is, amelyet ő az egyetemen elfoglal. Ranschburg Pál egyetemi magántanári habilitációja új korszakot nyit a lélektani tudomány fejlődése számára hazánkban.

A gyermektanulmányozás ügye a patronázskongresszuson. Az ez évi szeptember 10-től 14-ig a gyermekek, az ifjúkori bűnösök és a rabok védelmével foglalkozó összes hazai egyesületek «II. Országos Patronázskongresszus» címen nagyszabású együttes értekezletet tartottak. Ezen kongressz-

szusra a vallás- és közoktatásügyi miniszter a maga megbizottaiként társaságunknak két tagját, *Nagy László* tanítóképző-intézeti igazgatót és *Ranschburg Pál* dr. egy. m. tanárt küldötte ki. A kongresszuson *Nagy László* a következő indítványt terjesztette elő:

«A II. Országos Patronázkongresszus kívánatosnak tartja, hogy a gyermekmenhelyeken, otthonokban alkalmazott nevelők s a gyermekbíróságok keretében működő bírák, patronusok a hivatásuk teljesítéséhez szükséges pedagógiai-pathológiai és gyermeklélektani ismereteket megszerezzék. Evégből helyesnek véli, hogy az említett helyeken jelenleg működő egyének számára *gyermektanulmányi és győgypedagógiai tanfolyam* rendeztessék. A tanfolyam rendezésére az igazságügy-miniszter, a tanfolyam tárgyaira, előadóra s időtartamára nézve részletes javaslatlételre a Magyar Gyermektanulmányi Társaságot kérje fel.»

A kongresszus az indítványhoz hozzájárult s azt kivétel céljából a kongresszus igazgató tanácsához utasította.

A gyermektanulmányozás Délmagyarországon. A gyermektanulmányozás eszméje mind szélesebb körben terjed el a vidéken is a tanítóság és a művelt közönség között, annyira, hogy ujabban is több helyen mozgalom indult meg gyermektanulmányi kör létesítésére. Így a Délmagyarországi Tanítóegylet augusztus 15—17-én Zombolyán nagy- és közgyűlést tartott, amelynek keretében *Büchler Hugó*, nagybecskereki áll. tanító «Gyermekmegfigyelések, gyermektanulmányozás» címen előadást tartott. Az előadó példák segítségével ismertette a gyermektanulmányozás két módját: a kísérletezést és az adatgyűjtést. Azután kifejtette, mennyi alkalma van a tanítónak a tanítványok egyéniségének kutatására és megismerésére és milyen nagyfontosságú ez a nevelésre nézve. Végül *Büchler Hugó* határozati javaslatot tett: «1. a Délmagyarországi Tanítóegylet mint egész testület, továbbá annak minden egyes köre lépjen be a Gyermektanulmányi Társaság tagjai közé. 2. Nagyobb városokban, mint Temesvár, Nagybecskerek, Versec, Pancsova stb. kezdeményezze a Délmagyarországi Tanítóegylet gyermektanulmányi körök létesítését.» — Az előadás a közgyűlésen nagy tetszést aratott, annyira, hogy a jelenlevők lelkesülten fogadták el a javas-

latot. Sőt az egyeslet nagybecskereki köre a november 18-án tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a Torontálmegyei Magyar Közművelődési Egyesülettel együtt gyermektanulmányi kört fog alakítani.

A Délmagyarországi Tanítóegyesület már másodízben foglalkozik nagy- és közgyűlésén a gyermektanulmányozás ügyével. Tavalay *Greguss* Gyula székelykevei áll. tanító érkezett ez ügyről, szintén szép sikerrel. Reméljük, hogy a délmagyarországi tanítóság kitartó buzgalma előbb-utóbb meghozza a maga gyümölcsét és sikerülni fog nékiük a gyermektanulmányozást s a gyermektanulmányi társaságot Délmagyarországon meggyökereztetni.

Gyermektanulmányi társaság Berlinben. A fejlődő ember műveltségben való tökéletesedésének, a gyermek kulturális javakban való fokozatos gyarapodásának menetét, egyes mozzanatait, e tökéletesedés és gyarapodás egyénben, társadalomban s a kultúrában magában rejlő élettani s lélektani feltételeit kívánja földeríteni s e földerítés alapján a kulturális fejlődés egyénekenkénti változatairól bizonyosságot tenni az a legújabb kutatás, amelyet gyermektanulmányozás néven komoly feladatként maguk elé tűznek manapság mindazok, akiknek nemzetük kulturális fejlődése szívéükön fekszik. Ilyen feladattal alakult meg minálunk a Magyar Gyermektanulmányi Társaság is és nagy örömeinkre szolgál, hogy társaságunk eddigi munkásságával a mienknél izmosabb kultúrával dicsekvő nyugati országokban is elismerést aratott, sőt rámutathat arra az eredményre is, hogy a külföldi hasonló célból alakult társaságoknak is egyben és másban mintául szolgálhat. Így a fő kérdésekben mintának vették társaságunk szervezetét s munka-eredményeit legujabban a *berlini tanítók*, akik 1909. évi november hó folyamán szervezkedtek gyermektanulmányi társasággá, a tőlünk kért s kapott utmutatást is felhasználva.

Társaságunkhoz intézett köszönő soraikban a berlini tanítók szerencséseknek mondanak bennünket, magyarokat, hogy gyermektanulmányozási mozgalmunk oly kiváló vezetőik kezében van s hogy az állam és a társadalom részéről annyira rokonszenves és ügyszó értő támogatásra találtunk.

Berlinben, mint közlik, a népiszkolai tanítóság köréből

indul ki az új mozgalom. Megindította pedig azt a berlini tanítóknak az a megismerése, hogy noha a németeknek régi, nagytekintélyű pedagógiai elmélete van, ez az elmélet az iskolai gyakorlati munkásságukban vajmi gyakran cserben hagyja őket. Nagy reménységgel s azzal az erős bizodalommal lépnek tehát a gyermektanulmányozás új mesgyéjére, hogy majd ezen haladva új irányítást nyernek gyakorlati munkásságukban.

Mozgalmuk megindításában támogatja őket *Lipmann Ottó*, dr. egyetemi m. tanár, a «Zeitschrift für angewandte Psychologie und psychologische Sammelforschung» c. folyóirat szerkesztője, aki a most folyó egyetemi félévben 15 berlini tanító számára előadásokat tart «A pedagógiai pszichológiába való bevezetés» címen. Dr. *Scholl* főorvos 10 tanítót bevezet a kísérletező lélektanba. *Schaefer* Károly L. dr. berlini egyetemi tanár előadásokat tart a lélektan anatómiai s fizioiogiiai alapjairól 40 tanítónak.

A berlini tanítók reménylik, hogy munkakezdésüknek sikeres folytatása lesz. A munkában, mint írják, a mi magyar gyermektanulmányi mozgalmunk kiváló szervezetével és gyakorlati eredményeinek sokaságával erősséget nyujt nekik s mintául fog szolgálni nekik. «Mert elválaszthatnak bár minket országhatárok, különbözhetik nemzeti nyelvünk, érzésben és gondolatban egyek vagyunk, mert munkánkban az emberiség legszentebb ügyéről, gyermekeink boldogságáról van szó.»

Nagy örömmel veszünk tudomást a berlini kartársak gyermektanulmányi mozgalmáról s ehhez nekik tiszta szívből erőt és sikert kívánunk. Hálásan köszönjük elismerő szavaikat, amelyekből mi is újabb lelkesedést merítünk törekvéseinkhez. *Répay Dániel*, titkár.

A gyermek egyénisége és a középiskola. Nyilvános gyermektanulmányi értekezlet volt 1909. évi december hó 9-én a váci-utcai új-városháza közgyűlési termében, amelyet az érdeklődő közönség teljesen megtöltött. Az értekezleten *Teleki Sándor* gróf elnökölt, a jegyzői tisztet *Blasutigh* Károly töltötte be.

Gróf Teleki Sándor elnök emelkedett szavakkal üdvözli a nagyszámban megjelent közönséget. Megnyitó beszédében

kiemeli, hogy amikor pár évvel ezelőtt a gyermektanulmány magyar művelőinek kisded csapata társasággá tömörült, számított a nagyközönségnek arra az erkölcsi támogatására, amely a multban mindenkor megnyilvánult. Amidőn a társadalom ezt a jóindulatú, velünk érző érdeklődését megköszöni, kéri, hogy tudományos és társadalmi törekvéseinktől, a jövőben se vonja meg támogatását. Végül fölkérte *Kemény Gábor dr-t*, a tordai főgimnázium tanárát, hogy „*A tanuló egyénisége és a középiskola*“ című tanulmányát adja elő. (A jövő számunkban hozzuk.)

A tetszéssel fogadott előadás után a vitát *Gróf Teleki Sándor* vezeti be, elmondván azon megfigyelésének eredményeit, amelyeket a német, francia és angol iskolák tanulmányozása közben szerzett.

Viszonylag véve a legtökéletesebb tanítónőképző intézetet London egyik külvárosában találta. Ezen intézetről az előadó által érintett érdeklődésre vonatkoztatva megemlítette, hogy a vele kapcsolatos training School, gyakorló iskola, egyik osztályában a következő módon tette érdekessé a tanítónő előadását. Gyermek, tegnap nagyon fájt a fejem, amikor tanítottalak benneteket s ezért talán nem is voltam elég érdekes. Most nem fáj a fejem, hát újból elmondom azt, amiről tegnap beszéltünk. Természetesen, a gyermekek oly odaadó érdeklődéssel várták az előadást, amely a tárgy felfogására nagy és eredményes hatással volt. Ismertette még és nálunk is megvalósítandónak ajánlotta a liverpooli iskolákban bevett azon szokást, hogy ismertebb mesék illusztrációit oly sorban, amint a mese kifejlődik, sorozatosan, közös keretben az iskola folyosóinak falára kifüggesztik, néha azonban egy-egy oda nem tartozó képet is bevesznek és azután a gyermekekkel megbeszélik, miközben a kínálkozó alkalmat felhasználják, hogy a gyermek ismeretkörét bővítsék. Az illusztrációk mindenkor művésziek és oly illusztrátorok munkája, mint pl. Walter Crane. Hogy ez az eljárás mennyire fejleszti a művészeti érzéket, azt talán fölösleges kiemelni. Ugyancsak itt látta, hogy mily módon keltik fel a gyermekek érdeklődését az írásbeli feladatok elkészítéséhez. A kiválasztott tárgy egy halász halála volt. A feladat az volt, hogy e tárgyat minél érdekesebben dolgozzák föl, tehát ne az iskolákban általában szokásos sablon

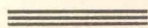
szerint. Az ismeretközlés, valamint a tanulók foglalkoztatásának ilyen módjával azután nagy eredményt érnek el s az iskolát nem is tartják az angol gyermekek „*egy nagy fogház*”-nak, amint azt az előadó egyik tanítványa nevezte.

Nógrádi László szerint az előadó a középiskolának sok hibáját tárta föl, de még többet elhagyott. Az előadó óvatosságát megéri, mert Magyarországon mindenből személyi dolgot csinálnak, még ott is, ahol erről még szó se lehet. Azonban nem mutatott rá mindezen okok kuforrására, amelyet ő az egyetemi tanárképzés fogyatékoságában vél megtalálni. Azt mondják, hogy az egyetemnek a tudomány művelése a hivatása, ezzel szemben pedig az áll, hogy a «gyermeknevelés»-hez értő tanárokat kellene onnan kibocsátani. Hogy a mai előadásnak maradandó nyoma legyen, két indítványt tesz. Az első szerint, küldjön ki a Gyermektanulmányi Társaság egy szűkebbkörű vegyes bizottságot, amelynek feladata az lenne, hogy a gyermek egyénisége megvizsgálásának legalkalmasabb módját megtalálja s e bizottság tárgyalásainak eredményéről nyilvános értekezleten számoljon be. A másik indítványával kiválóan gyakorlati célt óhajt szölgálni s ez az volna, hogy a Társaság a vallás-és közoktatásügyi miniszter urnál megokolt beadvánnyal hasson oda, hogy a mai iskolai utasításokból az élesebb, szembeötlőbb hibák kigyomláltassanak.

Gróf Teleki Sándor elnök az indítványokat a választmány hatáskörébe utalta s az elnöki székéből leszegezi azt a tényt, hogy az előadó nem személyt, bárki személyét, bírálta, hanem ellenkezően, azt a rendszert, amely középiskoláinkban jelenleg dívik, tette objektív bírálata tárgyává.

Waldapfel János dr., mint a tanárképzés egyik szervének, a gyakorló gimnáziumnak pedagógusa, Nógrádi Lászlóval szemben védelmébe vette a gyakorló gimnáziumot és a magyar tanárképzést és az előadóval szemben megjegyezte, hogy kissé pesszimiztikusan tárgyalta a középiskolai kérdést, mert talán még sincsenek olyan siralmas helyzetben a magyar középiskolák tanulói, mint előadó vázolta.

Miután több hozzászóló nem jelentkezett, az elnök szives szavakkal bezárta az ülést.

KÜLFÖLDI SZEMLE.

Összeállította: **Perényi Irén**, tanítónő Budapestről.

Az iskolás gyermekek álmáról. (Neue Badische Landes Zeitung. 1909. jul 7.) Egyik pedagógiai folyóiratban *Busemann* A. német tanító érdekes adatokat közölt a gyermekek álmvilágáról. Az erre vonatkozó adatokat számára a göttin-gai, northeimi és einbecki tanítók gyűjtötték, kik az iskolás leányokat és fiúkat ebből a szempontból is megfigyelték. Az összegyűjtött anyagból kitűnt, hogy a fiúk 70⁰/₀-a, a leányok 40⁰/₀-a soha vagy nagyon ritkán, a leányok 60⁰/₀-a, a fiúk 17⁰/₀-a pedig mindig vagy gyakran álmodik. Ezekből a számokból kitűnik tehát, hogy a leányok álmvilága gazdagabb, mint a fiúké.

Nagyon érdekes az is, hogy mi mindenről álmodnak a gyermekek. Az álmok tárgyát illetőleg csoportokat különböztet meg *Busemann*. 1. Legtöbben (számszerint 39-en) rabló-, gyilkos-, tolvaj-, betörő-, cigány-, gonosztevő-, csapda- és rendőrrel álmodtak. A 2. csoportba sorolja (számszerint 30), akik halál-, temetés-, koporsó-, temető-, kivégzés-, lefejezés-, emberevésről álmodtak. A 3. csoportba tartoznak az állatvilágról szóló álmok (számszerint 19). A 4. csoportba a kellemes élmények, mint karácsony, születésnap, esküvő, színház. Az 5. csoportba az iskolákra vonatkozó álmok tartoznak. A 6-ba a vízbeesés, vízbedobás és megfulladás, a 7-be a tűzzel, házégéssel való álmok; a 8-ba pedig a mező, erdő, séta, kirándulás. Az utolsó négy csoportba sorolja a háború, ostrom, csata; utazás; barátnő, kézimunka; sport, (úszás, tornázás, kerékpározás) és ehhez hasonló tárgyú álmokat. Voltak olyan gyermekek, kik a háztetőről, lépcsőről való leesésről vagy más szerencsétlenségről álmodtak. Olyanok is voltak, akik *Zeppelin*ről és a kormányozható léghajóról álmodtak.

Busemann keresi az álmok forrását is. Szerinte ez könnyen sejthető, még pedig az álmok minőségéből. Némelyik a gyermek olvasmányainak vagy mások elbeszélésének a következménye, másik az újságot olvasás eredménye, de némelyik a gyermek napi élményeiből magyarázható meg. Az álmok egyúttal érdekes világot vetnek arra is, hogy mi az, ami a gyermekre leginkább hat és lelki világát foglalkoztatja.

Gümőkóros gyermekek gondozó intézete. Az általános mozgalom, mely Amerikában a tuberkulózis leküzdésére törekszik, Chikagóban gümőkóros gyermekeket gondozó-nevelő iskola alapítására vezetett. Az iskola nagy sátorvároshoz hasonló s állandó tartózkodási helyéül szolgál a tanítványoknak, kik ebben az otthonukban orvosi kezelésben is részesülnek. Az intézetet, illetőleg a sátrakat felállította az ottani iskolatanács, ez fizeti a tanszemélyzetet is. A tápszereket szolgáltatja a chikagói tuberkulózis-intézmény, amely gondoskodik a tanulóknak a sátrakba való viteléről s az orvosokról is. (A «Deutsche Versicherungs-Zeitung», szeptember 9-iki száma.) Sz. G. K.

A gyermekek hazugságáról. A gyermekek hazugságáról igen érdekesen ír Wolffsheim Nelly berlini tanítónő.

Mindenek előtt kifejti, hogy a gyermek legtöbb esetben nem tudatosan hazudik és ha nem mond igazat, az első sorban élénk képzeletéből következik. Élénk, csapongó képzelete gyakran olyat is láttat és elmondat vele, ami csak kis fejében alakult ki, a valósággal azonban homlokegyenest ellenkezik. S mindezt azért mondja el, mert maga is gyönyörködik benne.

A hazugság azonban a gyermek hiányos megfigyeléséből is eredhet. A felnőttekkel is gyakran megesik, hogy valamely látott dolgot annyiféleképpen mondanak el, mint ahányan éppen látták. Így van ez a gyermekeknél is. A hiányos, futólagos megfigyelésekből eredő hazugságnak könnyen elejét veheti a tanító, ha a dolgok alapos szemléletéhez szoktatja a gyermeket.

Az igazi hazugsághoz már sokkal közelebb áll a gyermekek nagyzó, kérkedő hajlamából következő nem igaz mondása. Sok gyermeknek rossz szokása, hogy játékszereiről, képességeiről nagyítva beszél. Ha Zsuzsikának csak akkora babája van, mint egy pólyásbaba, Juliska az övét már akkorának mondja, mint ő maga, Piroska pedig már olyan nagy, mint a mamája. Ezt a rossz szokást kiirthatja a tanító majd azzal, hogy tréfára fogja az egész dolgot, majd pedig jó akaratú figyelmeztetéssel.

Sajnos azonban, hogy sok gyermek megrögzött rossz szokása a hazugság. Ez vétekké akkor lesz, ha teljes toda-

tossággal történik. Ha a gyermek azért hazudik, hogy valami elkövetett csínyét vagy vétkét elhallgassa, akkor már szigorú büntetés alkalmazandó. De még itt is felteheti azt a kérdést, hogy vajjon mi vezette a gyermeket arra, hogy az igazat elhallgassa. Gyakran a tanítótól, a büntetéstől való félelem vezeti a hazugságra, különösen ha a tanító s a gyermek között nincs meg a kölcsönös bizalom és összhang.

APRÓSÁGOK A GYERMEK ÉLETÉBŐL

Zsófiika kérdez.

Irta: **Katalin mama.**

Zsófiika két éves. Már elég biztosan jár két lábon, de még emlékszik, hogy nemrég négykézláb mászott és sokat esett el. Csodálkozva nézi a kocsi elé fogott lovakat, kocsira ülni azonban nem akar. Mert a ló négy lábon mászik, várja, kérdi, mikor esik el a ló? *(A gyermek szubjektív ítélete.)*

Zsófiika három éves. Korán fekszik és rég alszik már, mikor a hold és csillagok feltűnnek az ég boltozatán. Egy falusi tartózkodás alkalmával megtörténik, hogy a kicsi a tágas udvaron játszik még, mikor a felhőtlen égen feltűnnek a fénylő égi testek. Leírhatatlan a gyermek meglepetése, csodálkozása. Ezer a kérdése és csak nagy nehezen lehet végre is lefektetni. Mi az? Mi az? Kérdi egyre még ágyában is. *(A csodálkozás érzelme s ennek mithikus oka.)*

Zsófiika nem mehet sétálni, mert nagyon esik az eső. Az ablakból nézi, mint verődnek a nagy esőcseppek ablaküveghez, ablakpárkányhoz. Nézi-nézi, majd odafordul anyjához: «Mondd anyukám, nagyon fáj az esőnek, mikor leesik? Nagyon megüti magát?» *(A szubjektív érzelem kihelyezése a tárgyra.)*

Zsófiika négy éves. Még mindig vonzza a csillagos ég, még minden este keresi a holdat és a csillagokat. Jobban figyel egy ízben, majd kérdi: «Anyukám, hogy van az, hogy a hold és csillagok nem esnek le? Nem látok semmit.»

(A csodálkozás érzelmének oka tudatosabbá válik. Adat az égmithosz keletkezéséhez.)

Zsófiika kétféle angyalt különböztet meg. Kárácsonyi angyalt és égi angyalt. A fenyőfa pedig mind karácsonyfa. Séta alkalmával egy villa kertjében észrevesz egy szárnyas szobrot fenyőfák között. Elereszti anyja kezét és odafut a kert kerítéséhez. «Angyalka, én jó vagyok, én mindenkinek köszönök, a házmester bácsinak is, hozzál nekem babát, meg almát, meg főzőcskét. De ne felejtsd el, angyalka!» Mondja még búcsúzva. Visszatér anyjához, ki mögötte áll és megjegyzi magának az angyalnak adott megbízásokat. Mennek egy darabig, Zsófiika visszafut: «Tudod, angyalka, alvó babát hozzál és az ebédlő diványra tegyél mindent.» (A gyermeki hit elemei s tényezői: az embernek emberfölötti tulajdonokkal való felruházása, a feltétlen bizalom, az élettelen tárgy megsemmélyesítése.)

Labdázik az öt éves Zsófiika. A labda újra meg újra leesik a földre és újra meg újra fölemeli. Egyszer csak megáll gondolkozva: «Anyukám, hogy van az, hogy a föld nem esik le?» ««Hogyan? Hova?»» «Hát úgy mint a labda, le, mélyen.» (A szembeötlő jelenségnek átvitele a mindenségre.)

Zsófiika már a hatodik évet járja. Amint egy ízben fürdik, megereszti a zuhanyt fölötte. Amint utána jó erősen dörzsölik, gondolkodik a kis öreg. «Anyukám, a zuhanyba is a Dunából jön a víz?» Igen. «De hát hogy lehet az? Hiszen a víz lefelé folyik, a zuhany pedig fenn van.» (Az ellentétes jelenségek összekapcsolása. Objektív okkeresés.)

Egyszer én vittem sétáln. a hét éves Zsófikát. Az Andrásy-úton megmutattam neki Bethlen Gábor szobrát és elmondom hozzá, ki volt, mit tett. A lelkesülő gyermekkel átmegegyek a túloldalra Zrinyi Miklóshoz. Mutatom a szobor lábánál fekvő levágott törököt, beszélek Zrinyi hazaszeretetről, hősi haláláról, mire elkezd ott, a szobor előtt keservesen zokogni. (Az érzéki megjelenítés hatása.)

Néhány nap múlva meglátogattam őket. Mialatt anyjával beszélgetek, a kicsi tesz, vesz a szobában. Kihúzza egy karosszékét, összehordja törött babáit és eléje teszi a szőnyegre. Majd egy lap papírt kér és az ő nagy írástudásával rá karmolja Zrinyt Miklóst és a karosszék elé tűzi egy gombostűvel. Anyja kezdi figyelni, mi lesz ebből, vele én is. Zsófiika derekára csatolja anyja bőrvét, kikönyörög egy kulcsomót és beletűzi. Átkarolja anyja nyakát és kéri, adná le neki azt a tőralakú hőmérőt az ablakról. Az, egyre kíván-

csiabban² teljesíti a kérést és a kicsi övébe szúrja azt is. Játékai között van egy kis zászlója, kezébe veszi és föláll a székre, mely előtt a törött babák, a levert törökök hevernek. És így a széken állva, mint Zrinyi Miklós a talapzaton, egyik kezében a zászló, másik a hőmérőn, elszavalja:

Tied vagyok, tied hazám, e szív, e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnék? stb.

(A játék, mint a gyermek érzelmeinek tüköre.)

Zsófiika 8—9 éves. Minden utcasarkon elolvassa az utca nevét. Miért hívják ezt Eötvös, ezt Bajza-utcának? Ez miért Petőfi, Kazinczy-utca? Ez miért Szabadság-tér? És Zsófiika így, anyjával sétálva, tanul történelmet, irodalmat. (Az utcanevek mint a történelemtanítás eszközei.)

Ott settenkedik a konyhában is anyukája körül. Hogy van az, hogy a cukor, a só a vízben felolvad? Hogy a víz a tűzön párolog, az udvaron megfagy? És Zsófiika anyjának a főzésnél segítve, *tanul fizikát, tanul vegytant.*

Zsófiika 12 éves és nagyon szeret olvasni. A versek közül a balladát kedveli, mert, úgy mondja, a ballada olyan, mint egy zivataros éjszaka. Az is olyan homályos, sötét, de de egy sor, egy versszak megvilágítja az egészet, *mint egy villám a zivataros éjszakát.* (Az eszmei kapcsolás.)

Ezen följegyzésekkel csak rá akartam mutatni egy gyermek gondolkodására, értelmé fejlődésére és hogy mily nagy befolyással van az utóbbira, ha a gyermek kérdéseire oly feleleteket kap, melyek további gondolkodásra, további kérdésekre ösztökélik és egy-egy új világot nyitnak meg előtte, amelyet megismerni kíván.

Tollhibák.

Migray Józsefnek a 7—9. számban közölt cikkéből, «A gyermek erkölcsi érzéséből», kimaradt annak közlése, hogy szerző a cikkben felhozott adatokat Budapestnek egyik kültelki (I. ker.) iskolájában, a 4. osztályban, 9—11 éves gyermekektől szerezte.

Ugyancsak a múlt számban Sándor Domokos ismertette az *arnhemi* (Hollandia) ideges gyermekek nevelő intézetét. Az ez alkalommal közölt címe az intézetnek nem teljes. A teljes cím: Medisch-Paedagogisch Institut, Huize «Klein Warnsborn», bij Arnhem.

ÜBERSICHT DER LETZTEN NUMMER.

III. Jahrgang Nr. 7—9.

Das sittliche Gefühl des Kindes.

Von Lehrer **Josef Migray**, Budapest.

Die allgemeine Kinderforschung wies zuerst klar an, wie diese Frage nach der rein psychologischen Seite hin zu beleuchten sei. Verf. hat ebenfalls nur diesen Gesichtspunkt berücksichtigt, als er seine Beiträge ermittelte; darob steckte er sich sein Ziel folgendermassen: ist das Gesamtempfinden des Kindes zu der Gruppe von egocentrischen oder altruistischen Gefühlen näher zu bringen? Die letzteren werden wir bei Kindern immerdar vermissen, zumal sie infolge Ihrer beschränkten Kenntnisse keinen wesentlichen Unterschied zwischen ihrer und der Aussenwelt zu machen imstande sind. Die sittlichen Grundgefühle entfalten sich aus jenen Empfindungen gleichgültiger Natur, die wir weder als moralische, noch unmoralische, sondern einfach als widermoralische bezeichnen. Zu den Gefühlen egocentrischen Charakters zählen wir insonderheit die Habsucht des Kindes, wodurch die kleinlichen Diebstähle psychologisch verursacht werden. Bezüglich der *Diebstähle* sammelte Verf. interessante Daten dadurch, dass er seinen Zöglingen (4. Classe einer el. Schule in Budapest, äusserer Bezirk, mit 9—11 Jahren) gestattete, alles wahrheitsgetreu ganz frei niederzuschreiben. Die solcher Gestalt entstandenen Geständnisse gewähren einen tiefen Einblick in die Seele der Kinder für Erzieher und Menschenforscher; weshalb wir wenigstens einiger hier nicht entraten. In diesen schriftlichen Offenbarungen heisst es:

1. Ich habe Birnen und Apfel gestohlen, zuhause auch Zucker, Trauben, Pflirsiche und Nüsse, weils gut war. Ich hatte *Angst*, dass man mich fangt.

2. Ich habe meiner Mutter Zucker gestohlen im Sommer, weil ich hungrig war. Ich dachte an nichts anderes, als daran, dass ich mich eilen muss, weil die Mutter kommt. Man darf deshalb nicht stehlen, denn es ist *eine Sünde*.

3. Ich habe Äpfel und Birnen aus einem Garten gestohlen. Ich habs im Sommer getan, weil ich die Süssigkeiten liebe. Ich *fürchtete* mich, denn ich wusste, wenn mich der Gärtner sieht, bekomme ich Schläge. Ich eilte mich, denn wenn mich der Vater sieht, haut mich auch er durch.

4. Ich habe im Sommer Obst in einem Garten gestohlen. *Ich liebe so sehr das Obst*, darum habe ich gestohlen. Ich fürch-

tete mich einmal, denn ein Kind pflegte mich zu erschrecken. Ich dachte daran, dass das eine *Sünde* ist, *ohne es zu bereuen*.

5. Ich habe einen Stock meinem Bruder im Sommer gestohlen, weil er schön war, und auch viel Äpfel und Trauben vom Garten, Zucker der Mutter, da ich *die Süßigkeiten sehr gern habe*. Ich glaubte, die Mutter wird mich durchhauen, doch *Angst hatte ich gar keine*.

Die einigen offenen Beichten sind samt und sonders gleichförmig. Etwaige von einander abweichende, auffällige psychologische Momente konnte Verf. nicht in einer einzigen finden. Das ist aber wohl begreiflich, denn es ermangelt den Kindern die nöthige moralische Einsicht; in ihren Handlungen lassen sie sich vom Eigennutz leiten, richtiger von einer Empfindung körperlichen Bedürfnisses fast immer, so oft sie Zucker, Obst stehlen. Dies empfinden sie in heftigerem Masse als Furcht vor der Strafe, weshalb sie eben wenig grübeln, sondern einem unwiderstehlichen Zwange gehorchend die Tat verüben, oder aber falls sie an Selbstmässigkeit gemahnt werden, gleichsam aus Selbstwehr lügen werden.

Neben der Fähigkeit zum Gemeingefühl und Bereitwilligkeit fürs gesellschaftliche Leben bergen die Kinder in sich auch starke antisociale Gefühle, wie z. B. Zorn, Wut und häufig vorerst Gemütsbewegungen, oder deren edlere Form, eine die bestimmte Grenze nicht übersteigende Leidenschaftlichkeit, welche wir aber keinesfalls als irgend eine seelische Unzukömmlichkeit deuten dürfen. Mit nichten: sie erscheint als eine geradezu höhere Erregung der Seele, wie bekanntlich grosse und reine Leidenschaften zu jeder Zeit als bedeutungsvolle Faktoren allen menschlichen Fortschrittes sich äusserten. Der Kinder sämtliche Handlungen und ihren jeweiligen Tatentrieb durchdringt ein leidenschaftliches Aufbrausen. Überhaupt ist die heftige Aufregung der Kinder in zweifacher Ausführung zu gewahren, welche die Individualität überaus kennzeichnet. Manches Kind treibt der Zorn zur Aktivität, wo es dann schreit, haut und jedwede Bewegung mit lauter Regung ausdrückt; ein anderes hingegen benimmt sich passiv im Jähzorn, es beginnt zu brummen, wüten und sogar nicht selten auch sich selbst zu beschädigen. Unterschiede solcher Art machen sich bereits recht früh bemerkbar und spielen eine grosse Rolle in der Entwicklung der sittlichen Gefühlswelt des Kindes, indem diese verschiedenen Gemütsbewegungen durch einen verständigen Erzieher allmählich in eine andere, veredelnde Richtung hingelenkt werden können. Mit dem Heranreifen des Selbstbewusstseins, werden die Ausbrüche der Erregtheit gedämpft; das Mitgefühl und

der Schmerz, weiter die Furcht und später die Bedachtsamkeit vermögen vollauf sie abzustumpfen. Allerdings gestaltet sich ein solcher erregter Zustand genug schwer für den Erzieher, zumal er nicht in jedem Falle das gewünschte Mittel sofort errät, welches vielleicht zuverlässige Früchte zeitigte. Hauptaufgabe der richtigen Erziehung bleibe es, dem geistigen Entwicklungsgrade des Kindes sich anzuschmiegen und in einer seine Seele angemessenen Weise die möglichst erreichbaren Ansprüche aufrecht zu erhalten. Immerhin sei hierbei nachsichtiges Verharren eher, als irgend welche Geltendmachung der Autorität zu empfehlen.

Verf. meint, Kinder wären niemals an Gehorsam zu gewöhnen, besäßen sie nicht jene Instinkte und Neigungen, kraft derer sie gleichwohl ohne Zwang willfahren. Es sind dies nebst dem Mitgefühl, der Nachahmungstrieb und die Gewohnheit. Erst später, wenn auf Grund letzterer die vernünftige Einsicht im Kinde Wurzel fasst, erklimmt es schrittweise die Stufe des gesetzmässigen Gehorsams, wenn es also die Lebensgesetze hintereinander begreift und auch für sich als eine unabänderliche Pflicht erkennt; dann erst erhebt es sich auf jene Höhe, wo man mit ihm über innerliche, von sittlichen Gefühlen geleitete Handlungen sprechen dürfe. Damals versucht es endlich nach allgemein geltigen Sittlichkeitsgesetzen sich einzurichten. Bis dahin gehörten das Tun und Treiben des Kindes in den prä-moralischen Abschnitt seines Gedeihens.

Das schwerste Problem der kindlichen Sittlichkeit ist das Lügen, wovon aber die eiligst hingeworfenen «nicht wahren» Behauptungen abzusondern sind. Sie ähneln den Kinderzeichnungen, die gleichfalls lediglich aus einer ungenügenden Beobachtungsgabe entstehen. Eine aufmerksame Berichtigung der Angaben, sowie ein folgerichtiges, unablässig nur wahrheitsgemässes Verfahren der ständigen Umgebung gewährleisten es am sichersten, die durch das unzulängliche Beobachtungsvermögen stammenden falschen Aussagen, wie auch die zur etwaigen Selbstwehr dienenden Lügen der Kinder zu bekämpfen.

Die Kinderforschung an unsern Mittelschulen (Gymnasien und Realschulen).

Von Gymnasialprofessor **Dr. Ladislaus Nógrády**, Budapest.

Die Lehrpläne und Methoden unserer Mittelschulen, welche Erzeugungen veralteter Stubenpädagogik und der spekulativen Philosophie sind, werden vom Verf. gründlich abgetan; weshalb

er ein gänzlich^s Aufräumen unserer Lehrverordnungen und Schulgesetze, die jede Entfaltung der Kinderseele verhindern, oder sie gleichsam despotisch belasten, dringend fordert. Gleichzeitig sollen auch die heutigen Unterrichtsanweisungen, welche den Gegenstand besonders, die Individualität des Kindes aber fast garnicht berücksichtigen, ehestens verschwinden; da die methodischen Kenntnisse der Kinderseele allein nur zu frommen vermögen. Damit also dem *Schülerstudium* an der Mittelschule eine allseitige Aufmerksamkeit gewidmet werde, darf mit einschneidenden Reformen nicht lange mehr gezögert werden. In erster Reihe müssen die künftigen Lehrpersonen einer zeitgemässen Ausbildung teilhaftig werden, was vornehmlich durch *Errichtung eines Lehrstuhles für die specielle Pädologie* erzielt werden kann; denn nur gut geschulte Kinderforscher vermögen es, sich in das allerschönste Studium: die Kindesseele mit Wissen und Begeisterung zu vertiefen. Dann gründe jeder Lehrkörper der Mittelschule einen die Kindesseele erforschenden Verein, woselbst die Ung. Gesellschaft für Kinderforschung in ihren Bestrebungen eine angemessene Mitarbeit fände. Weiters diene zum Fortschreiten des Schülerstudiums *eine alltägliche Beobachtung*, welche jeder Lehrer mit ein wenig Wohlwollen und geringer Selbstzucht auf dem ganzen weiten Felde seiner Wirksamkeit nach sämtlichen Standpunkten hin leicht durchführen könnte; natürlich dürfen diese Prüfungen nicht etwa mit der Weisheit des Notesses oder gar von der Höhe des Kateders herab angestellt werden. In der Schule, wo jeder einzelne Zögling je einen Bürger einer Nation seiner eigenen Welt vorstellt, müssen die Urteile aller Art stets nur vom Herzen ausgehen. Unverständige und wertlose Hieroglyphen blos liefert *die Klassifikation*, die mit den lehrreichen Beiträgen der Kinderforschung nichts gemein hat, am wenigstens in der Mittelschule, da diese keinesfalls eine Kalkulationsanstalt oder vielleicht eine Zeugnisfabrik ist. Statt solcher Dinge sollten allenthalben *Beobachtungstabellen* eingeführt werden, worauf sämtliche auf die kindliche Seelenwelt sich beziehenden Daten zu verzeichnen wären; denn die allein sind geeignet auch das Innere des Zöglings des öfteren erklingen, aber auch wiederum des Lehrers manch vorlautes Urteil erstummen zu lassen. *Aufgabe der Gesellschaft für Kinderforschung* sei es, die Tabellen fachgemäss zu verfertigen und an die Schulen mitsamt richtungangehenden Glossen zu überreichen, um wenn nötig, dann die eingeholten mit einander zu vergleichen. Vermittels dieser Tätigkeit werden die Lehrkörper der Mittelschulen in enge Fühlung mit der Zentrale der Budapester Gesellschaft für Kinderforschung gebracht und so mit den berufensten Pädologen in ständigem

Verkehr stehen, auf welcher Weise mit der Zeit ein einheitliches Lager zwecks Erforschung der Schüler sich gründen und vermehren möchte; welcher Umstand von praktischen Standpunkten der gesamten Erziehung weithoch anzuschlagen sei.

Zuletzt müssen wenngleich nicht alle, doch schlechterdings die meisten Mittelschulen mit je einem kleinen *psychologischen Laboratorium* versehen werden, um ihrer Bestimmung gemäss für die pädagogischen Mittel der Institute das unentbehrliche Material zu liefern. Somit soll in nächster Bälde die ganze Weltanschauung eine Veränderung in der Schule sowohl als auch der Gesellschaft erfahren. Innerhalb der letzteren ist auch bereits etwas davon zu erfahren. Jedoch dürfe man das nicht gutheissen, weil die Führerrolle zweifelsohne der Schule vorbehalten bleiben müsse; zumal bekanntlich nur jene Erziehungsreformen als wahrlich segensreich sich gewähren, die eben aus der Schule selbst ausgehen, nicht aber durch jene ausserhalb ihrer Mauern einwirkenden Kraftaufwände gleichsam zwangsweise zustande kommen. Natürlich, eine solche Mittelschule kann nur dann verwirklicht werden, insofern die weitaus gewichtige Sache nicht wie in den meisten Fällen an kultusministerielle Juristen überwiesen, vielmehr lediglich in die Hände, der mit dem Seelenleben der Kinder wohlvertrauten Pädagogen hineingelegt werde; sodann aber würden auch alsbald die Lehrsäle der Mittelschulen zu Heimstätten der Kinderforschung geweiht werden.

Kinderstudien auf dem Internationalen Medizinischen Kongress zu Budapest.

Mitgeteilt von Schriftsteller **Alexander Várnai.**

Unter den verschiedenen Fachabteilungen des Kongresses, finden wir Arbeiten, die auch vom Gesichtspunkte der Kinderforschung aus beachtenswerte Momente enthalten, und obgleich die Beratungen und Vorträge den Stoff für dieses Gebiet nicht zurecht gelegt haben, können wir dennoch einige Themen entnehmen. *Jacques Roubinovitch* entwarf ein interessantes klinisch-pädagogisches Bild vom «*enfant difficile.*» Die allgemeine Symptomatologie solcher Kinder lässt sich entweder in äussern Anzeichen geistiger Depression und seelischer Hyposthenie oder auch geistiger Überreiztheit und seelischer Hypersthenie mit normaler oder mangelhafter Intelligenz feststellen. Prof. *Eulenburg* aus *Berlin*, hielt einen Vortrag über *Selbstmorde der Schuljungen*, wobei er sich des Ausweises der preussischen Direktion für Schulange-

legenheiten von den Jahren 1880—1905 bediente. Dr. *Paul Ranschburg Budapest* trug darüber vor, wie es möglich sei, die geistige Norm der Normalmenschen zu bestimmen. Ref. versuchte eine systematische Gruppierung seiner diesbezüglichen Forschung zu erbringen. Die Arbeitspläne müssten auf internationalem Wege einförmig begründet werden, wozu er das Material und Form vorlegte; gleichzeitig demonstrierte er seine eigene Methode, die er bei Prüfungen des normalen Gedächtnisses im Zusammenhange mit der Fähigkeit, Alter, Lehrstoff und den psychophysischen Bedingungen angewandt hat.

Nachrichten der Kinderforschung.

Eine neue heilpädagogische Anstalt, namens: «*Staatsinstitut für nervöse Kinder der Elementar- und Mittelstufe*» wurde mit Beginn des Schuljahres in Budapest eröffnet. Die Idee dazu hat ein Präsident der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung, Ministerialrat *Alexander von Náray-Szabó* nicht bloß aufgeworfen, vielmehr mit unermüdlichem Fleiß und Einsatz seiner Persönlichkeit, so lange daran gearbeitet, bis sein wertvoller Plan durch den Unterrichtsminister verwirklicht wurde. Es ist dies das *erste Staatsinstitut* auf dem Kontinent, welches sich zur Aufgabe setzte, nervöse Kinder zu beschützen und fachgemäss zu erziehen. Mit der Leitung der Elementarschule und Verwaltung betraute das Ministerium den Heilpädagogen *Stephan Ákos*; mit der Direktion der Mittelschule den Mittelschulprofessor *Josef O. Vértés*; zur nervenärztlichen Überwachung wurde Dr. *Paul Ranschburg*, als Anstaltsarzt Dr. *E. Szöcs* bestellt.

Auf dem im Okt. zu *Harburg* abgehaltenen Kongress der Hannoverschen Lehrer, hat auf Einladung des Präsidiums der Ausstellung, auch der geschäftsführende Obmann der Ung. Gesellschaft für Kinderforschung, Seminardirektor *Ladislaus Nagy* mit seiner eigenen Sammlung von *Soldaten- und Kinderzeichnungen* teilgenommen. Unser Vertreter hat dortselbst 500 Stück aus seiner reichhaltigen, einheitlichen Kollekte, laut Aufgaben und Entwicklungsstufen in streng wissenschaftlicher Ordnung vorgelegt, welche magyarische Abteilung sowohl das Interesse der Lehrer, als auch das des Publikums erweckte; und wofür dem ungarischen Pädologen seitens des Kongress-Präsidiums, öffentlich Dank und Anerkennung gezollt wurde. Das «*Hamburger Fremdenblatt*» (Nummer vom (9 Okt. 1909) hat gleichfalls die ausgestellte Specialzeichensammlung des gelehrten Gastes nach allen Seiten hin voll auf gewürdigt.

Ein hierlands wohlbekannter Jugendschriftsteller, *Moses Gaal* führte in dem unter seiner Leitung stehenden Gymnasium des X. Bezirks der Hauptstadt, Vorträge für Kinderforschung ein, wo die Mitglieder des Lehrkörpers wöchentlich einmal über Stoffe sprechen, welche nicht nur die Jugend anziehen, sondern auch die Eltern belehren. So hat bisjetzt *Dr. Ladislaus Nógrády*: «Die Individualität der Kinder» und zuletzt «Das kindliche Interesse» behandelt.

RÉSUMÉ DU DERNIER NUMÉRO.

Troisième Année, No 7—9.

Le sentiment moral chez les enfants.

Par : **Joseph Migray**, Budapest.

La question de l'étude du sentiment moral chez les enfants préoccupait très peu jusqu'ici les maîtres et les parents. Au point de vue psychologique, il est très important d'observer comment les sentiments appelés moraux ou immoraux se développent chez les enfants ? Il arrive souvent que les psychologues mêmes confondent les qualités morales avec l'égoïsme. L'enfant est égoïste selon sa disposition naturelle, son égotisme a pour but de satisfaire à ses besoins physiques ou intellectuels. La sympathie se développe plus tard chez l'enfant, à l'âge où il commence à comprendre l'égalité de ses sentiments et de ceux des autres personnes. Les scènes énervantes et tristes ont une mauvaise influence sur l'humeur de l'enfant et atténuent en lui la faculté de sympathie. Il arrive fréquemment aussi que l'enfant soit indifférent aux événements qui, pour les grandes personnes, sont ou tristes ou tragiques, tel par exemple un accident, un cas de mort et qu'il ne montre alors aucun signe de douleur.

La cause de la cruauté enfantine envers les animaux est que l'enfant ne trouvant aucune analogie entre sa personne et les animaux, les traite comme des choses. Quelquefois la curiosité est cause des mauvais traitements infligés aux animaux. Un autre sentiment égoïste et le désir de possession qui est la cause psychologique des petits vols commis par les enfants. L'auteur de cet article fit une enquête sur les vols enfantins (4. Classe d'une école primaire de Budapest, an arrondissement exterieur, de 9 - 11 ans). La première rédaction donnée aux enfants après la rentrée était : «Qu'avez-vous fait durant les vacances ?» Les enfants avouaient tous

avoir commis des larcins durant les deux mois de vacances. Ils ont volé des pommes, de raisins, des amandes, du sucre, des fleurs et l'un d'eux a même volé un sou de sa mère pour s'acheter des bonbons. L'auteur a obtenu cinquante confessions semblables démontrant que, toutes les fois l'enfant était poussé au vol par son égoïsme ou au proprement dit, par ses besoins physiques. Les sentiments du besoin l'emportait sur la peur de la punition. Il faut apporter plus de soin à la satisfaction des besoins physiques de l'enfant parce qu'on ne peut exiger du renoncement de sa part. Un des problèmes moraux les plus difficiles à résoudre est celui du mensonge. L'enfant ne dit pas toujours la vérité, dans les cinq premières ans de sa vie; mais il ne fait alors que bavarder. La condition du mensonge est la connaissance de la vérité. Mais souvent, les enfants ne sont pas conscients de ce qu'ils disent et on les accuse d'avoir menti. Leur faculté d'observation est faible et leur mémoire reproduit mal les événements mal observés. Néanmoins, il arrive souvent que leurs mensonges sont la conséquence du milieu où ils vivent et de la mauvaise méthode pédagogique employée à leur sujet.

L'étude psychologique des enfants dans les lycées.

Par M. le Dr. **Ladislav Nógrádi**, professeur à Budapest.

L'étude psychologique de l'enfant est d'une haute importance pour la science et pour la pédagogie. L'importance en est internationale pour la science; mais nationale pour l'éducation hongroise. Les élèves des lycées sont exposés aux changements psychologiques les plus importants c'est pour cela que, dans ces écoles, il faudrait étudier les enfants avec le plus d'ardeur. Jusqu'ici on ne s'occupait nullement de l'étude des enfants dans les écoles supérieures. Le programme d'études et l'enseignement des lycées ne conviennent pas à l'âme de l'enfant. On ne saurait exiger autre chose de nos vieux pédagogues. Il faut former une légion de pédagogues modernes. Il faut ériger à l'Université une chaire de psychologie moderne de l'enfant, et il faut faciliter aux jeunes professeurs les études au laboratoire psychologique. Pour rendre cette étude de l'enfant plus efficace, la Société devrait rediger un tableau d'observation à l'aide duquel on étudierait les enfants dans les lycées. Il faudrait également établir des laboratoires psychologiques dans quelques écoles. Pour enseigner le fonctionnement de ces laboratoires, il serait nécessaire d'instituer des cours à Budapest.

L'étude de l'enfant au Congrès international des Médecins à Budapest.

Par : Alexandre Várnai.

M. Jacques Roubinovitch s'est occupé des symptômes cliniques et pédagogiques de « l'enfant difficile. » Sous ce nom il entend l'enfant insupportable et d'un naturel difficile, ayant besoin d'un changement de milieu. Selon R. la symptomatologie d'un tel enfant présente : 1° Un travail d'esprit trop lent, ou hyposthénie mentale. 2° Une excitation de l'esprit ou hypersthénie mentale. Ces deux symptômes peuvent être accompagnés d'une intelligence normale ou d'une intelligence anormale. On a ainsi quatre divisions :

1° *L'hyposthénie mentale sans anomalie d'intelligence*, cas où l'esprit est lent, paresseux, où l'enfant n'écoute pas les explications du maître et se refuse à tout effort d'esprit.

2° *L'hyposthénie mentale avec anomalie de l'intelligence*, cas où cette faculté de l'enfant est au-dessous de la moyenne sans toutefois toucher à l'idiotie.

3° *L'hypersthénie mentale avec intelligences normale* caractérisée par R. de la manière suivante : les enfants ont une excellente mémoire, un jugement sûr, mais ils sont d'un naturel nerveux et irritable, ne souffrent pas de discipline et se rebellent pour des riens.

4° *L'hypersthénie avec anomalie de l'intelligence*, se rencontrant parmi les enfants ayant apparemment une intelligence suffisante ; mais dont, en réalité, le jugement est superficiel et faux. Ils négligent leurs travaux et leurs cahiers sont mal soignés.

Selon M. Roubinovitch les causes de ces états viendraient : 1° De l'hérédité. 2° Des maîtres manquant d'aptitudes pédagogiques et dont l'enseignement est peu attrayant. 3° Des enfants eux mêmes. Un corps difforme ou débile, des tares héréditaires pouvant être selon les parents, question à caresses ou à coups ; il faut y joindre l'insomnie, les mauvaises habitudes, la nourriture insuffisante, etc.

La France fut la première à concevoir l'idée d'isoler ces enfants et de leur donner une éducation à part. Cette année on a ouvert à Budapest l'école des enfants nerveux sous la direction du Dr. Ranschburg. L'admission doit être précédée d'une observation psychologique de 15 à 30 jours. La gymnastique, la natation, le jeu et les travaux manuels y sont les principaux sujets d'études, ainsi que l'horticulture et l'agriculture.

II. M. Eulenburg, professeur à Berlin, tint un discours dans la section d'hygiène. Il parla *du suicide des enfants*. Il se basa sur 1258 cas de suicides d'enfants. Il prétend que le nombre de ces suicides n'a pas augmenté; au contraire, il a reconnu que durant les années 1904—1905 il a diminué. Il attribue ces suicides à 5 sortes de causes. Il y a : 1° Une maladie mentale quelconque (10°/_o). 2° L'infériorité héréditaire ou la névrose avancée. (18°/_o). 3° § 4° Une différence trop grande entre l'individualité de l'enfant et le but ou les exigences de l'école. Elle cause presque la moitié des cas de suicide (49°/_o). 5° De tristes hasards, de mauvaises circonstances familiales, etc. (23°/_o).

III. Dr. Paul Ranschburg fit une allocution sous le titre : «*Règle intellectuelle de l'homme normal.*» Il parla de la possibilité d'établir un tableau pareil. Il donna des exemples d'après ses recherches sur la mémoire normale et sur la relation de la mémoire avec l'âge, les aptitudes, les études et les conditions psychophysiques.

Nouvelles sur l'étude psychologique des enfants.

Une école primaire et secondaire pour les enfants nerveux a été ouverte cette année, au mois d'octobre. Le nouvel établissement est dû à M. Alexandre de Náray-Szabó, conseiller de ministère. C'est le premier établissement d'État, sur le continent, qui prenne les enfants nerveux sous sa protection et s'occupe de leur éducation professionnelle.

L'exposition d'une collection hongroise à l'étranger.

Cette année les instituteurs du Hanovre ont organisé un congrès dans la ville de Harbourg. Ce fut en même temps une exposition pour l'Étude de l'Enfant. Le président de l'exposition a invité M. Ladislas Nagy, vice-président de notre Société à prendre part à l'exposition avec sa «*collection de dessins des soldats et des enfants*». Le savant hongrois a exposé 500 modèles rangés scientifiquement selon les devoirs et les périodes de développement. L'exposition fut très bien accueillie du public et des instituteurs et eut toute leur approbation. M. Nagy a fait également un voyage en Allemagne pour étudier les laboratoires psychologiques de Berlin, Leipzig, Halle, Göttingen, et de beaucoup d'autres villes universitaires.

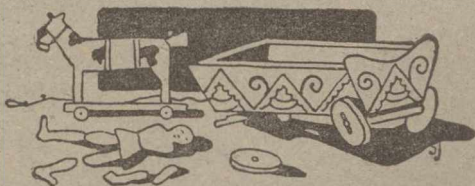

AZ ÉN UJSÁGOM

Képes gyermek hetilap
Szerkeszti Pósa Lajos.

Amint a gyermek megkezd a betűvetést, megismeri az ábécét, már olvasni akarja azokat a meséket, amelyeket eddig elmondani hallott öreg apótól, nagyanyótól. Az *Én Ujságom* hetenként egész bokrétára valót hoz ilyfajta mesékből. Csupa jókedv, móka, ötlet ez a lap. Elbeszélésektől, tarka meséktől kezdve egész a képzeletig mind olyat hoz, ami a gyermek lelkéhez szól. — Előfizetési ára negyedévenként 2 korona 50 fillér. Aki e lapra előfizet, Az *Én Ujságom* napjátárát ingyen kapja. Mutatványszámotkérésreingyen küld a lap kiadóhivatala Budapest, Andrásy-út 10.

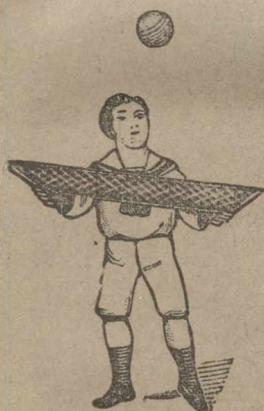

KERTÉSZ TÓDOR

BUDAPESTEN

KRISTÓF-TÉR

GYERMEKJÁTÉK ÉS
SPORTÁRU-RAKTÁR

Legnagyobb választék minden-
nemű szabadbani, és szobajáté-
kokban és sportcikkekben. Játék
különlegességek.

**Egészséges, testedző és
szabadbani sportjátékok**

Oktató, szórakoztató, foglalkoz-
tató játékok.

Frőbel- és Szlőjdmunkák

Türelemjátékok. Tanulságos, ok-
tató, földrajzi és utazó, mulattató
és tréfás társasjátékok. Gondo-
latfejlesztő, érdekes táblajátékok.
Nyári játékok: homokformáló,
labdázó, karikadobó, céldobó,
célőlvő, repülő, óraműves, pör-
gettyű stb. stb. játék-ujdonságok,
sportkocsik, szekerek, vitorlás és
óraműves hajók, puskák, sport-
sárkányok, kerti szerszámok,
öntözők, lovasdíjjátékok stb.
Sportjáték ujdonságok: Diaboló,
Allah, Sangfang, labdadobójáté-
kok, Gummet, Angello. Sport-
cikkék: Lawn-tennis, football,
croquet, criquet, hockey, golf,
pol, athlétikai sportcikkék, hor-
gászszerek, tornaeszközök, téli
sportcikkék, szánkók, ródlik,
turistasport-felszerelések stb.
stb. legnagyobb választékban

Kertész Tódornál,
Budapest, Kristóf-tér.

Nagy képes árjegyzéket kívánatra
ingyen és bérmentve küldök.